

VROUWEN EN STRAFRECHTSBEDELING. IS ER SPRAKE VAN EEN GESLACHTSSPECIFIEK SELECTIEPROCES?

Johan Goethals¹, Eric Maes², Patrizia Klinckhamers³

Dat vrouwen tot de benadeelde groepen van onze maatschappij behoren omwille van hun geringere kansen op volwaardige participatie aan het maatschappelijke leven (onderwijs, arbeid, sociale zekerheid, politiek) is een vaak gehoorde stelling, die ook met empirische bewijzen ondersteund kan worden. In welke mate deze maatschappelijke ongelijkheid algemeen geldend is en zich binnen alle sectoren van het maatschappelijk leven voordoet, en meer bepaald of er sprake is van een differentiële behandeling van mannen en vrouwen op het niveau van de strafrechtsbedeling, werd evenwel nog steeds niet blijvend beantwoord. In tegenstelling tot de belangstelling die in de criminologische literatuur heeft bestaan en nog steeds bestaat voor de relatie tussen enerzijds ras en sociale klasse en anderzijds strafrechtelijke bejegening, is de aandacht voor de invloed van het geslacht van verdachten op de strafrechtelijke besluitvorming lange tijd slechts zeer gering geweest.⁴ Dit kan (ten dele) verklaard worden door het feit dat er relatief weinig criminaliteit door vrouwen wordt gepleegd, en die criminaliteit dan ook als minder bedreigend wordt ervaren, en dat er (vroeger althans) relatief weinig vrouwelijke onderzoekers werkzaam waren.⁵ Niettegenstaande reeds vrij vroeg, zij het sporadisch, naar een verklaring werd gezocht voor de geringere criminele betrokkenheid van vrouwen, heeft men tot het verschijnen van POLLAK's werk *The criminality of women*⁶ in 1950 moeten wachten vooraleer de problematiek van een mogelijke seksediscriminatie binnen de strafrechtspleging werd aangekaart als topic voor verder empirisch onderzoek, en dit ondanks de relevantie die de seksestatus ontleent aan de binnen de criminologie ontwikkelde labeling- en conflicttheorieën. Dit gebrek aan aandacht voor de sekse als een relevante variabele stelt een serieuze beperking aan de criminologische theorievorming: theorieën over de maatschappelijke reactie op criminaliteit waarbij wordt nagelaten het geslacht als een attribuut van de verdachte te beschouwen kunnen dan niet meer zijn dan theorieën

1. Hoofddocent, K.U. Leuven.

2. Wetenschappelijk medewerker, K.U. Leuven.

3. Voltijds assistente, K.U. Leuven.

4. MOULDS, E., 'Chivalry and paternalism: disparities of treatment in the criminal justice system' in *Women, crime and justice*, DATESMAN, S. en SCARPITTI, F. (ed.), New York, Oxford University Press, 1980, 277-299; TIMMERMAN, H. en BREEBOEK, G., 'Sekse en straftoemeting', *Tijdschrift voor Criminologie*, 1985, 88-97; PARENT, C., 'Actualités bibliographiques: la protection chevaleresque ou les représentations masculines du traitement des femmes dans la justice pénale', *Déviance et Société*, 1986, 147-175. ODUBEKUN, L., 'A structural approach to differential gender sentencing', *Criminal Justice Abstracts*, 1992, 343-360.

5. RASCHE, C., 'The female offender as an object of criminological research', in *The female offender*, BRODSKY, A. (ed.), Beverly Hills, Sage, 1975, 9-28.

6. POLLAK, O., *The criminality of women*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1950.

over de reactie op 'mannelijk' crimineel gedrag.⁷ Deze leemte in de criminologische theorievorming heeft er dan op haar beurt ook toe geleid dat het empirisch onderzoek naar de seksestatus als mogelijke determinerende factor bij de besluitvorming in strafzaken lang in haar kinderschoenen bleef staan. Pas sedert de feministische golf eind jaren '60 – begin jaren '70, toen vormen van seksdiscriminatie binnen andere sectoren van het maatschappelijk leven publiek werden aangeklaagd en ook een hernieuwde aandacht voor de ontwikkeling van de vrouwelijke criminaliteit ontstond⁸, kwam het debat over een mogelijke seksdiscriminatie in verband met de behandeling van mannen en vrouwen binnen een strafrechtsbedeling tot volle ontplooiing.

In dit artikel, dat de resultante vormt van een literatuuranalyse rond deze problematiek, worden in een eerste deel de terzake gehanteerde vooronderstellingen en hypothesen voorgesteld. In een tweede deel worden deze hypothesen getoetst aan het verrichte empirisch onderzoek.

I. Vrouwen en strafrechtsbedeling: vooronderstellingen en hypothesen

1.1. TWEE HOOFDTHEORIEËN: RIDDERLIJKHEID VERSUS DE SLECHTE VROUW

In de literatuur die zich in een eerste fase met betrekking tot dit thema heeft ontwikkeld, werden in verband met de te verwachten uitkomsten twee hypothesen tegenover elkaar geplaatst, de ridderlijkheidshypothese (*chivalry*) en de slechte vrouw-hypothese (*evil women*).

De geringe vertegenwoordiging van vrouwen in de officiële criminaliteitsstatistieken⁹ kan volgens POLLAK¹⁰ niet worden toegeschreven aan een 'objectief' geringere criminele betrokkenheid van vrouwen. Uitgaande van de stelling dat mannen en vrouwen evenveel criminaliteit plegen, meent hij dat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn in officiële criminaliteitsstatistieken omdat zij minder zichtbare vormen van criminaliteit plegen, meer bedrieglijk van inborst zijn en bij het plegen van criminaliteit een andere, minder opvallende rol spelen dan mannen. Bovendien, en vooral deze stelling is bijzonder relevant voor de hier behandelde problematiek, zou er binnen het strafrechtsbestel sprake zijn van een selectieproces waarbij vrouwen systematisch met mildheid worden bejegend. Binnen de westerse cultuur geldt als een universele wetmatigheid dat mannen vrouwen tegemoet treden met een 'ridderlijke' ingesteldheid, een ingesteldheid die haar wortels heeft in

7. HARRIS, A., 'Sex and theories of deviance: toward a functional theory of deviant typescripts', *American Sociological Review*, 1977, 3-15.

8. ADLER, F., *Sisters in crime: the rise of the new female*, New York, McGraw-Hill, 1975, 287 p.; SIMON, R., *Women and crime*, Lexington, D.C. Health and Co, 1975, 126 p.

9. Deze geringe vertegenwoordiging is blijkbaar continu zichtbaar in diverse internationale statistieken. Zie o.a. HEIDENSOHN, F., 'Gender and Crime', in *The Oxford Handbook of Criminology*, MAGUIRE, M., MORGAN, R. en REINER, R. (ed.), Oxford, Clarendon Press, 1994, 997-1039; SKOGAN, W., *The police and public in England and Wales: a British Crime Survey Report*, London, HMSO, 1990; HARVEY, L., BURNHAM, R., KENDALL, K., 'Gender differences in criminal justice. An international comparison', *British Journal of Criminology*, 1992, 208-217.

10. POLLAK, O., o.c.

de institutionele *courtoisie* uit de Middeleeuwen en die tot op heden in het dagdagelijkse leven is blijven voortbestaan. Deze culturele attitudes spelen ook op het niveau van de strafrechtsbedeling.

Diametraal tegenover deze ridderlijkheidshypothese staat de *evil women*-hypothese zoals deze aanvankelijk althans werd geformuleerd. Vrouwen die zich inlaten met crimineel gedrag passen niet in het binnen onze westerse gangbare beeld van de vrouw als passief, afhankelijk, onderdanig en tengevolge daarvan ook minder criminogeen, en zullen dan ook strenger worden aangepakt voor hun deviant gedrag.¹¹ De aanvankelijke formulering van deze hypothese die een hardere bestraffing van elk vrouwelijk crimineel gedrag voorspelt, werd later enigszins genuanceerd¹², in de zin dat vrouwen enkel strenger zullen aangepakt worden wanneer zij als 'mannelijk' omschreven misdrijven of geweldsmisdrijven¹³, of indien zij zich in hun interactie met gerechtsdienaren 'mannelijk' (agressief, luidruchtig) gedragen.¹⁴ In dit verband is ook de positie die vrouwen in de samenleving bekleden van belang. Vrouwen die als leden van een deviante groep aangezien worden, getuigen van een soms repressieve behandeling door de politie. Prostituees, politiek militante vrouwen, lesbiennes, Ierse en zwarte vrouwen hebben bijvoorbeeld melding gemaakt van vernedering en seksuele pesterijen.¹⁵ Als gevolg zijn beide hypothesen niet contradictorisch, maar eerder complementair.¹⁶

1.2. RECENTERE VERKLARINGSMODELLEN VOOR EEN MILDERE BEJEGENING VAN VROUWEN

POLLAKS ridderlijkheidstheorie is niet de enig mogelijke verklaring voor een (eventueel) meer inschikkelijke houding van vertegenwoordigers van de strafrechtsbedeling tegenover vrouwen. Doorheen de tijd werden door tal van auteurs alternatieve verklaringsmodellen voor een (eventuele) mildere behandeling van vrouwen naar voor geschoven.

1.2.1. Etiologische theorie/Legale model

Naast de labeling-benadering van o.a. POLLAK, zou ook de etiologische theorie de (mogelijke) preferentiële behandeling van vrouwen kunnen verklaren. Deze theorie gaat ervan uit dat een geslachtsspecifieke selectie bij de strafvervolgung terug te

11. SIMON, R., *o.c.*

12. NAGEL, I. en HAGAN, J., 'Gender and crime: offense patterns and criminal court sanctions', in *Crime and justice: an annual review of research*, IV, TONRY, M. en MORRIS, N. (ed.), Chicago, University of Chicago Press, 1983, 91-144.

13. BERNSTEIN, I., CARDACIA, J. en ROSS, C., 'Defendant's sex and criminal court decisions', in *Discrimination in organizations*, ALVARES, R. en LUTTERMAN, K. (ed.), San Francisco, Jossey-Bass, Inc., 1979, 339-354.

14. VISHER, C., 'Gender, police arrest decisions, and notions of chivalry', *Criminology*, 1983, 5-28.

15. HEIDENSOHN, F., *Women and crime*, London, Macmillan, 1985; HEIDENSOHN, F., 'The crimes of women', *Criminal Justice Matters*, 1991, 9; YOUNG, A., *Femininity in dissent*, London, Routledge, 1990; NATZLER, C., O'SHEA, M., HEAVEN, O., en MARS, M. in *The bloys in blue: women's challenge to the police*, DUNHILL, C. (ed.), London, Virago, 1989; VISHER, C., *l.c.*, 5-28.

16. BERNSTEIN, I., CARDACIA, J. en ROSS, C., *l.c.*, 339-354; NAGEL, I. en HAGAN, J., *l.c.*, 91-144; KRUTTSCHNITT, C. en GREEN, D., 'The sex-sanctioning issue: is it history?', *American Sociological Review*, 1984, 541-551.

voeren is op de bijzonderheden in het criminele gedrag van vrouwen resp. mannen. Bij criminaliteit gepleegd door mannen is er vaak sprake van meervoudig daderschap en van meer ernstige delicten. Net deze kenmerken hebben tot gevolg dat mannen vaker geregistreerd worden door de politie, vaker aangeklaagd en harder bestraft worden dan vrouwen.¹⁷ Deze benadering sluit aan bij het legale model ('gelijkheid voor de wet'), waarbij er vanuit wordt gegaan dat vrouwen en mannen gelijk worden behandeld wanneer zij in gelijkaardige omstandigheden, meer bepaald voor gelijkaardige misdrijven en met een gelijkwaardig strafrechtelijk verleden, voor de rechtbank verschijnen. Enkel wettelijk relevante factoren zijn in dit geval van doorslaggevende betekenis bij de totstandkoming van strafrechtelijke beslissingen, en extralegale factoren, zoals het geslacht, de leeftijd, het ras en de tewerkstellingssituatie van de verdachte, spelen er geen rol.¹⁸

1.2.2. *Betere resocialiseringskansen*

Een andere theorie verbindt een eventueel mildere behandeling van vrouwen binnen de strafrechtsbedeling met gangbare populaire theorieën over psychologische verschillen tussen mannen en vrouwen. Volgens de populair-psychologische denkbelden zijn meisjes en vrouwen immers meer bereid tot aanpassing en gemakkelijker kneedbaar, en geldt hun criminele energie over het algemeen als minder intensief. De recidivegraad ligt bij vrouwen dan ook duidelijk lager dan bij mannen. Eén en ander heeft als gevolg dat vrouwen meer kansen hebben op een geslaagde resocialisatie, wat de uitspraak van de rechter in gunstige zin beïnvloedt. Om hen terug op het rechte pad te brengen is de strenge hand, die jongens en mannen nodig hebben, niet nodig.¹⁹

1.2.3. *Het multifactorieel model van Darrell STEFFENSMEIER*²⁰

In dit model worden vijf factoren onderscheiden die onderling de mildheid van rechters en juryleden ten aanzien van vrouwen kunnen verklaren, nl.:

17. GESSLER, R., en MARISSSEN, N., 'Junge Frauen und Männer vor Gericht. Geschlechtsspezifische Kriminalität und Kriminalisierung', *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 1988, 505-526.

18. CREW, B., 'Sex differences in criminal sentencing: chivalry or patriarchy?', *Justice Quarterly*, 1991, 59-83; GREEN, E., *Judicial attitudes in sentencing*, London, MacMillan, 1961; HAGAN, J., 'Extra-legal attributes and criminal sentencing: an assessment of a sociological viewpoint', *Law and Society Review*, 1974, 357-383.

19. GESSLER, R. en MARISSSEN, N., *l.c.*, 505-526. Op de mogelijke verklaringsfactor van betere resocialiseringskansen voor vrouwen werd ook ingegaan door SIMON, R., *o.c.* en ARMSTRONG, G., 'Females under the law - 'protected' but unequal', *Crime and Delinquency*, 1977, 109-120.

20. STEFFENSMEIER, D., 'The effects of judge's and defendant's sex on the sentencing of offenders', *Psychology: A Journal of Human Behavior*, 1977, 3-9; STEFFENSMEIER, D., 'Assessing the impact of the women's movement on sex-based differences in the handling of adult criminal defendants', *Crime and Delinquency*, 1980, 344-357; STEFFENSMEIER, D., 'Sex differences in patterns of adult crime, 1965-77: a review and assessment', *Social Forces*, 1980, 1080-1108; STEFFENSMEIER, D. en FAULKNER, G., 'Defendant's parental status as affecting judges' behavior: an empirical test', *Psychological Reports*, 1978, 939-945; STEFFENSMEIER, D. en KRAMER, J., 'Sex-based differences in the sentencing of adult criminal defendants: an empirical test and theoretical overview', *Sociology and Social Research: an international journal*, 1982, 289-304.

A. Ridderlijkheid en naïviteit (*Chivalry and naivete*)

Deze factoren verwijzen respectievelijk naar een algemeen beschermende en welwillende attitude ten aanzien van vrouwen binnen onze cultuur en naar de visie als zouden vrouwen minder in staat zijn om misdrijven te plegen.²¹ Beide factoren kunnen verbonden worden met (a) bestaande sekserolopvattingen waarbij vrouwen worden beschouwd als zwakker, passiever en afhankelijker dan mannen en (b) verschillende verwachtingen over de conformiteit van mannen en vrouwen.

(a) Als men er van uitgaat dat vrouwen zwak zijn en minder weerstand bieden dan mannen, ligt het voor de hand te denken dat zij ook minder in staat zijn strenge straffen te verwerken. Omdat de vrouw bovendien kinderen groot moet brengen, moeten zij en haar gezin ook beschermd worden tegen het stigma verbonden aan een veroordeling en gevangenschap. Verder doen de grotere passiviteit en afhankelijkheid van vrouwen twijfel rijzen over het feit of zij al dan niet kunnen worden beschouwd als autonome, verantwoordelijke personen die vatbaar zijn voor een criminele intentie. De criminaliteit van vrouwen resulteert eerder uit externe factoren (factoren die buiten hun controle liggen als afhankelijkheid van de omgeving of slechte mannelijke vrienden).²² Criminaliteit van mannen daarentegen wordt veeleer gezien als de resultante van hun eigen wil en persoonlijke motivatie, wat incidenteel ook wordt bevestigd door onderzoeken over de vrouwencriminaliteit, nl. dat vrouwen vaker medeplchtig zijn dan aanstichter van het delict²³ en dat wanneer vrouwen betrokken zijn bij ernstige misdrijven dit vaker samenhangt met provocatie.²⁴

(b) Crimineel gedrag wordt bovendien eerder verwacht van mannen dan van vrouwen. Voor de meeste vormen van crimineel gedrag wordt vrouwelijke betrokkenheid gezien als onwaarschijnlijk of als relatief onmogelijk. Het toeschrijven van verantwoordelijkheid en opzet, en de betekenis en de definitie van elk misdrijf zullen dan wellicht ook verschillen naargelang de dader man of vrouw is, met een differentiatie in de oplegging van straffen naar mannelijke en vrouwelijke daders toe als gevolg.

B. Praktische redenen (*Practicality*)

De *practically*-hypothese gaat uit van de veronderstelling dat vrouwelijke daders jonge kinderen hebben, en dat een opsluiting in de gevangenis én het familieleven én de samenleving schaadt. Een gevangenisstraf creëert immers problemen qua zorg voor de kinderen en vormt, bij afwezigheid van de moeder, als dusdanig een bijkomende verantwoordelijkheid voor de vader. Gezien het zorgen voor en het grootbrengen van de kinderen traditioneel worden beschouwd als behorend tot de

21. ANDERSON, E., 'The "chivalrous" treatment of the female offender in the arms of the criminal justice system: a review of the literature', *Social Problems*, 1976, 49-57.

22. Cf. infra probatie; PHILLIPS, D. en DeFLEUR, L. 'Gender ascription and the stereotyping of deviants', *Criminology*, 1982, 431-448.

23. Cf. infra; POPE, C., 'Postarrest release decisions: an empirical examination of social and legal criteria', *Journal of research in Crime and Delinquency*, 1978, 35-53.

24. Cf. infra; WILBANKS, W., 'The female homicide offender in Dade County, Florida', *Criminal Justice Review*, 1983, 9-14.

verantwoordelijkheid van de moeder, wordt verondersteld dat de ouderlijke verantwoordelijkheid van de moeder zwaarder weegt dan deze van de man, en een bestraffing van de vrouw negatiever inwerkt dan deze van de man.²⁵

C. De bestendigheid van het gedrag (*Perceived permanence of behavior*)

Deze factor hangt samen met *naivete* en houdt in dat vrouwen meer ontvankelijk zouden zijn voor rehabilitatie en minder kans lopen dan mannelijke verdachten om in de toekomst overtredingen of schendingen (van de normen) te begaan. Het geloof in de waargenomen bestendigheid van het gedrag en de mate waarin de dader wordt beschouwd als zijnde vatbaar voor verandering zou dan de differentiële reacties op mannelijke en vrouwelijke verdachten helpen verklaren.

D. Gevaarlijkheid en angst (*Perception of greater danger and fear*)

In onze cultuur wordt de mannelijke rol meer in termen van agressiviteit en autonomie gedefinieerd dan de vrouwelijke rol. Daarbij komt dat verschillen in fysieke sterkte en durf tussen de seksen leiden tot de veronderstelling dat mannen eerder in staat en bereid zijn geweld te gebruiken om iemand te kwetsen of te bedreigen. De mannelijke dader van een misdrijf wordt dan gezien als gevaarlijker dan zijn vrouwelijke tegenhanger omwille van de inhoud van de definities van de mannelijke rol en omwille van de grotere fysieke sterkte van de man. Vrouwen die misdrijven plegen worden dan eerder beschouwd als personen die bescherming en hulp nodig hebben dan als gevaarlijke criminelen waartegen de leden van de samenleving beschermd dienen te worden. Vooral de perceptie van een geringere gevaarlijkheid van vrouwelijke daders zou aan de basis liggen van de preferentiële behandeling van vrouwen bij de straftoemeting.²⁶

1.2.4. *De sociale controletheorie (Candace KRUTTSCHNITT) en het familial paternalism-model (Kathleen DALY)*

In de jaren '80 werd, onder invloed van een aantal vrouwelijke onderzoekers zoals Candace KRUTTSCHNITT en Kathleen DALY, de aandacht in het empirisch onderzoek meer en meer gericht op de rol van de vrouw in de westerse samenleving als verklaring voor een preferentiële behandeling van vrouwen.

25. HARRIS, A., *l.c.*, 3-15; DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *Social Forces*, 1987, 152-175; DALY, K., 'Rethinking judicial paternalism: gender, work-family relations, and sentencing', *Gender & Society*, 1989, 9-36.

26. Ook BAAB, G. en FURGESON, W., 'Texas sentencing practices: a statistical study', *Texas Law Review*, 1967, 471-503; GREEN, E., *o.c.*; SFEFENSMEIER, D. en STEFENSMEIER, R., 'Sex differences in reactions to male and female homosexuals: research continuities and further developments', *Journal of Sex Research*, 1974, 52-67. Contra: PHILLIPS, D. en DeFLEUR, L., *l.c.*, 431-448.

A. Informele sociale controle

De argumenten van KRUTTSCHNITT en haar medewerkers²⁷ concentreren zich op de impact van de informele en formele sociale controle op de (strafrechtelijke) sanctionering van mannen en vrouwen. Deze sociale controle-benadering houdt in dat (sterke) banden met andere personen (o.m. met de familie; informele sociale controle) iemand ervan weerhouden delicten te plegen.²⁸ Sterke informele controle doet de kans op toekomstig conform gedrag stijgen, en vermindert de noodzaak van formele sociale controle, o.m. van strafrechtelijke sancties.

Met deze informele sociale controle zijn nu *gender related statuses* verbonden. Dergelijke seksegebonden eigenschappen verwijzen naar aspecten van het sociale leven die in het bijzonder kenmerkend zijn voor één geslacht. Eén van deze seksegebonden kenmerken voor vrouwen is bijvoorbeeld economische afhankelijkheid. Omdat het waarschijnlijk is dat vrouwen eerder economisch afhankelijk zullen zijn van anderen (b.v. van de echtgenoot of van de overheid) dan mannen, zal de informele sociale controle ook groter zijn in hun leven, en de nood aan formele sociale controle geringer, zodat vrouwen dus minder (vaak) zware straffen zullen oplopen dan mannen.

B. Familiaal paternalisme (*Familial paternalism*)

Een andere hypothese houdt in dat mannen er belang bij hebben dat het familiale werk thuis (door vrouwen) kan gedaan worden. Juist dit voortdurend associëren van vrouwen met het gezin en hun rol met deze van huisvrouw vormt de hoeksteen van de mannelijke institutionele hegemonie. Wanneer vrouwen nu systematisch naar de gevangenis zouden worden gestuurd, zal dit voor mannen verschillende nadelige consequenties hebben op het vlak van de financiën en/of de tewerkstelling, want zij moeten ofwel een vervangmoeder zoeken ofwel zelf bijkomende gezinstaken opnemen, met als gevolg een inkrimping van hun arbeidsleven.

Bijzonder relevant in dit verband is de door DALY geïntroduceerde notie van familiaal paternalisme (*familial paternalism*) ter vervanging van het concept vrouwelijk paternalisme (*female paternalism*). Het is vooral Kathleen DALY geweest die in een aantal vrij recente publikaties²⁹ op de tekortkomingen van de door KRUTTSCHNITT (en medewerkers) verrichte onderzoeken heeft gewezen. Binnen

27. KRUTTSCHNITT, C., 'Social status and sentences of female offenders', *Law & Society Review*, 1980-81, 247-265; -, 'Respectable women and the law', *Sociological Quarterly*, 1982, 221-234; -, 'Women, crime and dependency. An application of the theory of law', *Criminology*, 1982, 495-513; -, 'Sex and criminal court dispositions', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1984, 213-232; KRUTTSCHNITT, C. en GREEN, D., *l.c.*, 541-551; KRUTTSCHNITT, C. en MCCARTHY, D., 'Familial social control and pretrial sanctions: does sex really matter?', *Journal of Criminal Law and Criminology*, 1985, 151-175.

28. HIRSCHL, T., *Causes of delinquency*, Berkeley, University of California Press, 1969, 309 p.

29. DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *l.c.*, 152-175; -, 'Structure and practice of familial-based justice in a criminal court', *Law & Society Review*, 1987, 267-290; -, 'Neither conflict nor labeling nor paternalism will suffice: intersections of race, ethnicity, gender, and family in criminal court decisions', *Crime and Delinquency*, 1989, 136-168; -, 'Rethinking judicial paternalism: gender, work-family relations, and sentencing', *l.c.*, 1989, 9-36.

het door DALY ontwikkelde familie-gericht justitiemodel ligt het ideologische accent bij de strafrechtelijke bejegening van mannen en vrouwen niet op de bescherming van vrouwen, maar op de bescherming van het gezin als maatschappelijke instelling, nl. de poging om gezinnen bij elkaar te houden, om het werk dat verdachten leveren voor hun gezin en in het bijzonder de zorgende taak van de vrouw, niet te hinderen, en wie afhankelijk is van de economische steun of de zorg van de verdachte, te beschermen.³⁰ Bij de bestraffing van verdachten spelen, naast sociale controle-argumenten, ook de *sociale kosten* van de straf een centrale rol: wanneer een vrouw instaat voor het huishouden en voor de opvoeding van de kinderen, dan heeft haar gevangenzetting zwaardere gevolgen voor het gezin en voor de maatschappij dan wanneer een man (als broodwinner) naar de gevangenis wordt gestuurd. Zowel mannen zelf als de overheid hebben er immers belang bij dat het door de vrouw geleverde werk voor het gezin in stand wordt gehouden. Overheidssteun voor gezinnen bestaat wel onder de vorm van surrogaten voor het vaderschap, maar niet voor het moederschap – althans voor wat de situatie in de Verenigde Staten betreft –, wat tot gevolg heeft dat het verlies van de economische steun (door de man) gemakkelijker gecompenseerd kan worden door overheidssteun dan het verlies van de zorg voor anderen. Vooral daarom mag verwacht worden dat het hebben van familiale verantwoordelijkheden een sterker strafmilderend effect zal hebben voor vrouwen dan voor mannen. De mildere behandeling van vrouwen kan dan ook volledig verklaard worden vanuit deze logica van sociale controle en sociale kosten.

II. Bovenstaande hypothesen empirisch onderzocht

2.1. ENKELE KRITISCHE KANTTEKENINGEN BIJ HET EMPIRISCH ONDERZOEK

In het empirisch onderzoek werd, uitzondering gemaakt voor enkele meer recente studies, steeds uitgegaan van de (conflicterende) hypothesen van *chivalry and evil women*, waarbij men doorgaans een mildere, en slechts in mindere mate een strengere bejegening van vrouwelijke delinquenten verwachtte. Dat er misschien geen seksdiscriminatie binnen de strafrechtsbedeling optreedt werd nagenoeg nergens als centrale uitgangshypothese geponoerd, niettegenstaande reeds vrij vroeg enige empirische ondersteuning werd gevonden voor het legale model.³¹

Bovendien bleef de focus aanvankelijk bijna exclusief gericht op de straftoemingsfase (*sentencing*). Multifactoriële onderzoeken winnen nochtans aan belang wanneer zij kaderen in een benadering van het strafrechtsbedelingssysteem als een ketting van opeenvolgende en mekaar beïnvloedende beslissingen, waarbij vanuit een interactionistisch perspectief ook verondersteld kan worden dat beslissingen genomen in eerdere fasen vande strafrechtspleging consequenties zullen hebben

30. HARRIS, A., *L.c.*, 3-15.

31. GREEN, E., *o.c.*; HAGAN, J., *L.c.*, 357-383.

voor de latere fasen.³² Het fenomeen van de *sample selection bias*, dat wordt geïntroduceerd via de niet-toevalsgewijze manier waarop mannen en vrouwen doorheen de verschillende stadia van de strafrechtspleging worden behandeld³³, brengt dan met zich mee dat resultaten uit straftoemetingsonderzoek een vertekend beeld kunnen geven doordat vroegere selectieprocessen gemaskeerd worden. Ook de aangifte- en registratiebereidheid van burgers resp. politiediensten zijn in dit kader relevant vermits in die fasen de input wordt bepaald van wat verder op strafrechtelijk niveau zal worden afgehandeld (output).

Een laatste kritische kanttekening betreft het feit dat de literatuur met betrekking tot de hier behandelde problematiek hoofdzakelijk van Angelsaksische, en dan vooral, Amerikaanse origine is. Empirisch onderzoek naar de invloed van de sekse op de besluitvorming in strafzaken is op het Europese continent eerder schaars. Cruciaal hierbij is de vraag of de resultaten uit Amerikaanse studies zonder meer transposeerbaar zijn naar de Europese en meer bepaald de Belgische context.

2.2. DE EMPIRISCHE TOETSING VAN DE RIDDERLIJKHEIDSHYPOTHESE

De ridderlijkheidshypothese van POLLAK, die algemeen wordt beschouwd als de grondlegger van het onderzoek naar de invloed van de factor sekse op de gerechtelijke besluitvorming in strafzaken en wiens stellingen door vele onderzoekers als referentiepunt werden gehanteerd, is herhaaldelijk bekritiseerd. Zowel theoretische als empirische kritieken werden geuit. Om dit op treffende wijze te kunnen aantonen, is het van belang nog even POLLAKS centrale uitgangspunten duidelijk te formuleren: *'One of the outstanding concomitants of the existing inequality between the sexes is chivalry and the general protective attitude of man toward woman. This attitude exists on the part of the male victims of crime as well as on the part of the officers of the law, who are still largely male in our society. Men hate to accuse women and thus indirectly to send them to their punishment, police officers dislike to arrest them, district attorneys to prosecute them, judges and juries to find them guilty, and so on'*.³⁴ Uit deze omschrijving kunnen een tweetal grondstellingen van de ridderlijkheidshypothese afgeleid worden:

(i) vrouwen worden preferentieel behandeld en dit patroon doet zich bovendien voor zowel in de fase voorafgaand aan als in elke fase binnen de strafrechtspleging zelf;

(ii) ridderlijkheid geldt per definitie als een exclusief mannelijk kenmerk, waardoor ook aangenomen moet worden dat vrouwelijke magistraten niet milder zullen optreden ten aanzien van vrouwelijke verdachten.

32. BERNSTEIN, J., KICK, E., LEUNG, J. en SCHULZ, B., 'Charge reduction: an intermediary stage in the process of labeling criminal defendants', *Social Forces*, 1977, 362-384; VAN KERCKVOORDE, J., 'Actualités bibliographiques: recherche sur le Ministère Public', *Déviante et Société*, 1979, 179-198.

33. BERK, R., 'An introduction to sample selection bias in sociological data', *American Sociological Review*, 1983, 386-398; NAGEL, I. en HAGAN, J., *l.c.*, 91-144; KRUTTSCHNITT, C. en GREEN, D., *l.c.*, 541-551.

34. POLLAK, O., *o.c.*, 151.

2.2.1. Overzicht van empirisch onderzoek binnen de verschillende fasen van de strafrechtsbedeling

De empirische onderbouw van beide deelaspecten is vrij zwak. Vooreerst wordt, wanneer we de invloed van de factor sekse op de besluitvorming binnen de verschillende fasen in de strafrechtspleging overschouwen, een mogelijks preferentiële behandeling van vrouwen niet op consistente wijze door empirisch onderzoek bevestigd. Uit het literatuuronderzoek blijkt dat een preferentiële behandeling van vrouwen wel kan verwacht worden op het vlak van de invrijheidstelling-vóór-proces en de straftoemeting (aard van de op te leggen straf), meer bepaald wanneer beslist dient te worden een verdachte of veroordeelde al dan niet naar de gevangenis te sturen. De bevindingen betreffende de aangiftebereidheid van burgers, tal van aspecten van het politieke optreden, de vervolging, de *plea-bargaining* en de gevorderde straf door het Openbaar Ministerie, de veroordeling door een rechter/jury en de straftoemeting (bepaling van de strafmaat en onderzoeken waarbij strafsoort en strafmaat in één afhankelijke variabele werden geïntegreerd) blijken nogal sterk verdeeld te zijn. Een preferentiële behandeling van vrouwen wordt hier niet op consistente wijze bevestigd.

A. Aangiftebereidheid

De bevindingen met betrekking tot het aangeven van gepleegde delicten zijn nogal contradictorisch. In bepaalde studies werd vastgesteld dat winkeldiefstallen gepleegd door vrouwen minder vaak werden aangegeven dan deze van mannen, doch dat dit een effect was van bepaalde kenmerken van de winkeldiefstallen: vrouwelijke winkeldieven stelen eerder voor een geringere geldwaarde aan goederen³⁵ en werken vaak minder professioneel.³⁶ Naarmate meer waardevolle goederen gestolen worden, stijgt immers het aangifterisico. Daartegenover werd in een Nederlands onderzoek vastgesteld dat vrouwen vaker naar de politie werden doorverwezen, ook wanneer rekening werd gehouden met verschillen in waarde van de gesloten goederen.³⁷ Andere onderzoeken wijzen dan weer uit dat in dit soort besluitvorming een veel complexer en subtieler samenspel van factoren werkzaam is, waarbij de rol van het geslacht gedetermineerd wordt door andere factoren. Zo zouden vrouwen minder vaak aangegeven worden dan mannen bij diefstal van belangrijke bedragen, terwijl zich bij een geringere geldwaarde juist het omgekeerde fenomeen voordoet, en worden mannen die weigeren te bekennen vaker aangege-

35. CAMERON, M., *Department store shoplifting*, unpublished Doctoral Dissertation, Indiana University, 1953, geciteerd in: CHESNEY-LIND, M., 'Chivalry re-examined: women and the criminal justice system', in *Women, crime and the criminal justice system*, BOWKER, L. (ed.), Lexington, Mass., D.S., Health and Co., 1978, 197-223; HINDELANG, M., 'Decisions of shoplifting victims to invoke the criminal justice process', *Social Problems*, 1974, 580-593; LUNDMAN, R., 'Shoplifting and police referral: a reexamination', *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 1978, 395-401.

36. CHESNEY-LIND, M., *l.c.*, 197-223.

37. VAN DER HEIJDEN, T., 'Sekse en criminaliteit', in *Vrouw en criminaliteit*, BRUINSMA, G., (ed.), Meppel, Boom, 1987, 26-40.

ven dan vrouwen die weigeren te bekennen.³⁸ Onder net geklede winkeldieven lopen vrouwen een groter risico op aangifte dan mannen wanneer de klant die getuige is van de diefstal een man is en een kleiner aangifterisico daarentegen wanneer de klant een vrouw is.³⁹

Met betrekking tot de afhandeling van binnen bedrijven vastgestelde criminaliteit blijkt dat vrouwen een grotere kans maken dan mannen op een louter informele afhandeling van de zaak, maar dit kan eerder verklaard worden door de aard van het misdrijf dan door het geslacht van de dader op zich.⁴⁰ In een ander onderzoek naar interne diefstallen binnen bedrijven werd vastgesteld dat vrouwen met een hogere status (die over het algemeen ook stelen voor een grotere geldwaarde) minder vaak werden doorverwezen naar de politie dan de vergelijkbare groep mannen, terwijl vrouwen met een lagere status even hard werden aangepakt als hun mannelijke tegenhangers.⁴¹

B. De bejegening door de politie⁴²

De mate waarin potentiële verdachten van een autodiefstal worden *verdacht een delict te plegen* (argwaan) en *de mate van respect waarmee ze door de politie bejegend worden*, blijken sterk afhankelijk te zijn van de wijze waarop ze zich gedragen ten aanzien van de politie. Of het geslacht van de (potentiële) verdachte meespeelt in de bejegening wordt bepaald door het ras van de verdachte: blanke mannelijke en blanke vrouwelijke verdachten worden met evenveel respect bejegend, niet-blanke vrouwelijke verdachten met aanzienlijk meer respect dan niet-blanke mannen.⁴³

Wat de kans op een bekeuring voor verkeersinbreuken betreft blijkt dat deze sterk samenhangt met traditionele opvattingen over de vrouwelijke rol. Uit een Duits onderzoek blijkt dat vrouwen vaker beboet worden voor dubbel parkeren omdat verondersteld wordt dat zij niet ingeschakeld zijn in het arbeidsproces en

38. FEUERVERGER, A., en SHEARING, C., 'An analysis of the prosecution of shoplifters', *Criminology*, 1982, 273-289; Contra FISELIER, die vaststelde dat een mildere behandeling van vrouwen enkel zichtbaar was bij een geringe waarde van de gesloten goederen (FISELIER, J., *Winkeldiefstal in warenhuizen*, Utrecht, Nijmegen, Dekker en Van de Veght, 1974, 39-40).

39. STEFFENSMEIER, D. en TERRY, R., 'Deviance and respectability: an observational study of reactions to shoplifting', *Social Forces*, 1973, 417-426.

40. KAISER, G. en MEITZGER-PREZIGER, G., *Betriebsjustiz*, Berlin, 1976, geciteerd in STEIN-HILBERS, M., 'Zur Frage der geschlechtsspezifisch unterschiedlichen Strafverfolgung', *Kriminologisch Journal*, 1978, 281-291.

41. ROBIN, G., *Employees as offenders: a sociological analysis of occupational crime*, unpublished Doctoral Dissertation, University of Pennsylvania, 1965, geciteerd in CHESNEY-LIND, M., *l.c.*, 197-223.

42. Het is hier niet de plaats om te spreken over de behandeling van vrouwen die als slachtoffer in contact treden met de politie. In de literatuur bestaat er evenwel grote belangstelling voor onderwerpen zoals dubbele victimisering van slachtoffers van verkrachting. Zie bijvoorbeeld: SMART, C., *Feminism and the power of law*, London, Routledge, 1989; WALKER, L., *The battered women*, New York, Harper Colophon Books, 1979.

43. BURUMA, Y., LOUMAN, P., MEYBOOM, M., TJOEN TAK SEN, K. en WILLEMSE, H., 'Uiterlijke kenmerken van 'verdachten' en bejegening door de politie: een straatexperiment', in *Beslissingmomenten in het strafrechtelijk systeem*, MOOR, L. en LEUW, E. (ed.), Utrecht, Ars Aequi Libri, 1978, 93-108. Zie ook voor minderjarigen: PULLIAVIN, I. en BRIAR, S., 'Police encounters with juveniles', *American Journal of Sociology*, 206-214.

bijgevolg meer tijd hebben om een parkeerplaats te zoeken. Voor het oprijden van een geblokkeerd kruispunt wordt ten aanzien van vrouwen daarentegen minder vaak een geldboete gevorderd; er wordt immers verondersteld dat zij ook minder rijervaring hebben. Naast de aard van de inbreuk is ook de houding van de wets-overtreder van belang: een weinig begripvolle houding voor het politie-optreden wordt van een vrouw niet zo gemakkelijk geaccepteerd, terwijl vrouwen die begrip opbrengen voor het politie-optreden daarentegen sterker gewaardeerd worden en mogen rekenen op een grotere mildheid.⁴⁴

Wat *de kans op arrestatie* blijkt in het algemeen wel dat vrouwen minder snel worden aangehouden⁴⁵, maar dat deze lagere kans zou samenhangen met de mate waarin vrouwen typisch 'vrouwelijk' rolgedrag vertonen⁴⁶ of met het feit dat zij zich minder blootstellen aan een aantal risicofactoren.⁴⁷ Uit ander onderzoek blijkt dat een mildere behandeling vooral duidelijk is wanneer er een meer langdurig contact was met de politie in deze fase.⁴⁸ Belangrijker dan deze factoren zijn ook hier evenwel het gedrag van de verdachte en de aard en de ernst van het misdrijf⁴⁹, eerder dan het geslacht van de verdachte op zich.

In het Angelsaksische rechtssysteem bestaat er op het niveau van de politie de mogelijkheid om de verdachte formeel te 'berispen', *cautioning* genoemd. Uit Brits onderzoek blijkt dat de meerderheid van de zaken van vrouwencriminaliteit op deze wijze worden afgehandeld. Hiervoor zou het verschillend criminaliteitspa-troon evenwel de verklaring zijn.⁵⁰

Op het niveau van *de doorverwijzing naar het Openbaar Ministerie* zijn de resultaten nog minder eenduidig dan bij de arrestatiekans. Een groep studies stelde een preferentiële behandeling van vrouwen vast⁵¹, zij het vooral bij minder ernsti-

44. HORNTHAL, S., *Analyse psychologischer Merkmale im Ermessen von polizeibeamteten*, Phil. Diss., Hamburg, 1975, geciteerd in: STEIN-HILBERS, M., 1978, *l.c.*, 281-291.

45. DEFLEUR, L., 'Biasing influences on drug arrest records: implications for deviance research', *American Sociological Review*, 1975, 88-103; JOHNSON, W., PETERSEN, R. en WELLS, L., 'Arrest probabilities for marijuana users as indicators of selective law enforcement', *American Journal of Sociology*, 1977, 681-699; JONGMAN, R. en VEENDRICK, L., 'Mee op surveillance', in *Klasse-elementen in de rechtsgang*, JONGMAN, R. (ed.), Rijksuniversiteit Groningen, Criminologisch Instituut, 1978, 99-111 [samenvattend verslag van het onderzoek: Met de politie op pad, Rijksuniversiteit Groningen, Criminologisch Instituut, 1976]; TJADEN, P. en TJADEN, C., 'Differential treatment of the female felon. Myth or reality?', in *Comparing female and male offenders*, WARREN, M. (ed.), Beverley Hills, Sage Publications, 1981, 73-88; PASTOR, P., 'Mobilisation in public drunkenness control: comparison of legal and medical approaches', *Social Problems*, 1978, 373-384. Contra: LUNDMAN, R., 'Routine police arrest practices: a Commonwealth perspective', *Social Problems*, 1974, 127-141.

46. DEFLEUR, L., *l.c.*, 88-103.

47. JOHNSON, W., PETERSEN, R. en WELLS, L., *l.c.*, 681-699.

48. JONGMAN, R. en VEENDRICK, L., *l.c.*, 99-111.

49. MOYER, I., 'Demeanor, sex, and race in police processing', *Journal of Criminal Justice*, 1981, 235-246; SMITH, D. en VISHAR, C., 'Street-level justice: situational determinants of police arrest decisions', *Social Problems*, 1981, 167-177; VISHAR, C., *l.c.*, 5-28.

50. HEIDENSOHN, F., 'Gender and Crime', *l.c.*, 997-1039; zie ook: HEDDERMAN, C. en HOUGH, M., 'Does the criminal justice system treat men and women differently?', *Home Office Research and Statistics Department, Research Findings*, no. 10, mei 1994, 1-4.

51. KROHN, M., CURRY, J. en NELSON-KILGER, S., 'Is chivalry dead? An analysis of changes in police dispositions of males and females', *Criminology*, 1983, 417-437; POPE, C., *l.c.*, 35-53.

ge delicten⁵², en wanneer de opgepakt geen strafrechtelijk verleden hadden.⁵³ Andere onderzoekers stelden omgekeerd een eerder strengere behandeling van vrouwen vast: meer doorverwijzingen naar het Openbaar Ministerie⁵⁴, ook wanneer verschillen in achtergrondkenmerken tussen mannen en vrouwen werden uitgevlakt.⁵⁵

C. De voorlopige hechtenis

Bevestigd wordt dat vrouwen meer kans hebben om *vóór proces in vrijheid gesteld te worden*⁵⁶, ook wanneer rekening wordt gehouden met mogelijke verschillen in achtergrondkenmerken tussen mannen en vrouwen.⁵⁷ Deze grotere kans op invrijheidstelling vóór proces hangt samen met het feit dat in gelijkaardige omstandigheden aan mannen vaker financiële voorwaarden (borgstelling) worden opgelegd, terwijl vrouwen vaker in vrijheid gesteld worden op belofte te verschijnen bij de verdere proceshandelingen.⁵⁸ Wanneer de invrijheidstelling evenwel ook voor vrouwen afhankelijk wordt gemaakt van een financiële borgstelling dan wordt ten aanzien van vrouwen een even hoog bedrag gevorderd als ten aanzien van mannen.⁵⁹

Verder heeft het geslacht van de verdachte geen invloed op het risico dat de in vrijheid gestelde verdachte zal nalaten voor de rechtbank te verschijnen wanneer hij wordt opgeroepen⁶⁰ of op de lengte van de voorhechtenis.⁶¹

Statistieken omtrent de voorlopige hechtenis in Engeland en Wales wijzen voorts uit dat vrouwen die in voorlopige hechtenis gezeten hebben meer kans heb-

52. KROHN, M., CURRY, J. en NELSON-KILGER, S., *l.c.*, 417-437. Het verschil nam evenwel af met de tijd.

53. POPE, C., *l.c.*, 35-53.

54. WILBANKS, W., 'Are female felons treated more leniently by the criminal justice system?', *Justice Quarterly*, 1986, 517-530.

55. GHALL, M. en CHESNEY-LIND, M., 'Gender bias and the criminal justice system: an empirical investigation', *Sociology and social research*, 1986, 164-171.

56. NAGEL, S. en WEITZMAN, L., 'Women as litigants', *Hastings Law Journal*, 1971, 171-198; ROTTMAN, D. en SIMON, R., 'Women in the courts: present trends and future prospects', *Chitty's Law Journal*, 1975, 24-32.

57. DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *l.c.*, 152-175; BERNSTEIN, I., CARDASCIA, J. en ROSS, C., *l.c.*, 339-354; SWIGERT, V. en FARRELL, R., 'Normal homicides and the law', *American Sociological Review*, 1977, 16-32; TJADEN, P. en TJADEN, C., *l.c.*, 73-88.

Een factor die een belangrijke rol speelt bij de beslissing tot invrijheidstelling vóór het proces is de familiestructuur van de betrokkene en de functie die de vrouw binnen het gezin opneemt. (Infra 2.3.)

58. KRUTTSCHNITT, C., 'Sex and criminal court dispositions', *l.c.*, 213-232; NAGEL, I., 'The legal/extralegal controversy revisited: a new look at judicial decisions', *Law and Society Review*, 1983, 481-515. Enkel bij typische mannelijke misdrijven: HOCHSTEDLER STEURY, E. en FRANK, N., 'Gender bias and pretrial release: more pieces of the puzzle', *Journal of Criminal Justice*, 1990, 417-432.

59. ASHWORTH, G., DAVIS, R., en HARRIS, M., 'Alabama Law Review Summer Project 1975: a study of differential treatment accorded female defendants in Alabama criminal courts', *Alabama Law Review*, 1975, 676-746; KRUTTSCHNITT, C., 'Sex and criminal court dispositions', *l.c.*, 213-232; NAGEL, I., *l.c.*, 481-515.

60. AWORTH, G., DAVIS, R. en HARRIS, M., *l.c.*, 213-232; HOCHSTEDLER STEURY, E. en FRANK, N., *l.c.*, 417-432.

61. HOCHSTEDLER STEURY, E. en FRANK, N., *l.c.*, 417-432.

ben dan mannen om nadien geen gevangenisstraf te krijgen.⁶² De mogelijkheid wordt geopperd dat de voorlopige hechtenis hier voor vrouwen als bestraffing voor de eigenlijke straftoemeting wordt gebruikt.⁶³ Een beweging die in deze richting wijst is het gebruik van medische rapporten bij vrouwen. Het verzoek om een medisch verslag is namelijk één van de voorwaarden (middelen) om iemand in voorlopige hechtenis te plaatsen. Het groot aantal medische rapporten die uiteindelijk op een nietszeggende beslissing uitlopen zou wel eens kunnen betekenen dat de voorlopige hechtenis voor vrouwen oneigenlijk gebruikt wordt.⁶⁴

D. Beslissingen op het niveau van het Openbaar Ministerie

Wat *de beslissing tot vervolging* betreft is er geen sprake van eenduidigheid. In een eerste groep onderzoeken werd vastgesteld dat vrouwen preferentieel worden behandeld⁶⁵, ook na controle voor meerdere (relevante) variabelen.⁶⁶ In andere onderzoeken luidde de conclusie dat het geslacht van de verdachte geen of een slechts zeer zwakke invloed heeft op de beslissing tot vervolging.⁶⁷ De enkele onderzoeken die een strengere behandeling van vrouwen op het niveau van het Openbaar Ministerie vaststellen⁶⁸ zijn methodologisch te zwak om aan hun conclusies belang te kunnen hechten.

Op dit niveau blijkt duidelijk dat de bewijsbaarheid van de zaak van veel groter gewicht is dan de sekse van de verdachte. Indicaties voor een al of niet sterke be-

62. HOME OFFICE, *Prison Statistics in England and Wales 1985*, London, HMSO, 1986.

63. MORRIS, A., *Women, Crime and Criminal Justice*, Oxford, Blackwell, 1987; SMITH, L., 'Images of Women - Decision-making in Courts', in *Women and the Penal System*, MORRIS, A. en WILKINSON, C. (ed.), Cropwood Conference Series, Cambridge, Cambridge University Institute for Criminology, 1988.

64. MATTHEWS, J., *Women and the Penal System*, London, NACRO Briefing, 1981.

65. MOULDS, E., *l.c.*; VAN DER HEIDEN, T., *l.c.*, 26-40.

66. ALBONETTI, C., 'Criminal, prosecutorial screening, and uncertainty: toward a theory of discretionary decision making in felony case processing', *Criminology*, 1986, 623-644; FOLEY, L. en POWELL, R., 'The discretion of prosecutors, judges, and juries in capital cases', *Criminal Justice Review*, 1982, 16-22; FRANKEN, H., *Vervolgingsbeleid. Een jurimetrisch onderzoek betreffende het vervolgingsbeleid van het Openbaar Ministerie inzake artikel 26 Wegenverkeerswet*, Arnhem, Gouda Quint/D. Brouwer en Zoon, 1973, 476 p.; GRUHL, J., WELCH, S. en SPOHN, C., 'Women as criminal defendants: a test for paternalism', *Western Political Quarterly*, 1984, 456-467; SPOHN, C., GRUHL, J. en WELCH, S., 'The impact of the ethnicity and gender of defendants on the decision to reject or dismiss felony charges', *Criminology*, 1987, 175-19 (enkel op verdachten van Spaanse origine waren de resultaten onduidelijk).

67. BERNSTEIN, I., CARDASCIA, J. en ROSS, C., *l.c.*, 339-354; CURRAN, D., 'Judicial discretion and defendant's sex', *Criminology*, 1983, 41-58; DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *l.c.*, 152-175; GHALL, M., en CHESNEY-LIND, M., *l.c.*, 164-171; VAN EYCK, J., 'Strafrechtelijke conflictbeheersing', in *Beslissingsmomenten in het strafrechtelijk systeem*, MOOR, L. en LEUW, E. (ed.), Utrecht, Ars Aequi, 1978, 173-187; VAN KERCKVOORDE, J., *Afhandeling van strafzaken door het Openbaar Ministerie binnen een gerechtelijk arrondissement genomen beslissingen, met bijzondere aandacht voor de afhandeling van winkeldiefstal en van rijden onder invloed*, Leuven, K.U. Leuven, Fac. Rechtsgeleerdheid (Doctoraatsproefschrift), 1978, 402 p.; -, 'Het Openbaar Ministerie en de vervolgingsbeslissing bij winkeldiefstal. Een onderzoek naar de afhandeling van de ten parkette geregistreerde winkeldiefstallen', *Tijdschrift voor Criminologie*, 1978, 225-237; -, 'O.M.-optreden ten aanzien van de rijder onder invloed. Een onderzoek naar de hantering van een aantal afhandelingsmodaliteiten op parketniveau', *Tijdschrift voor Criminologie*, 1979, 29-43.

68. WILBANKS, W., 'Are female felons treated more leniently by the criminal justice system?', *l.c.*, 517-530; GHALL, M. en CHESNEY-LIND, M., *l.c.*, 164-171.

wijskracht en twijfels over de schuldvraag zijn o.m. de aard van het misdrijf⁶⁹, het aantal aanklachten en de tijd die een strafzaak blijft aanslepen⁷⁰, de door openbare aanklagers gepercipieerde verdeling van de schuld over slachtoffer en dader⁷¹, de relatie tussen dader en slachtoffer⁷², de aanwezigheid van meerdere getuigen⁷³, het aantal medeverdachten⁷⁴, de arrestatie ter plaatse en de kwaliteit van de arrestatie⁷⁵, fysieke bewijselementen⁷⁶, de invrijheidsstelling vóór proces op borgtocht⁷⁷ en, bij rijden onder invloed, het alcoholpromillage.⁷⁸

In de Angelsaksische strafrechtssystemen wordt het overgrote deel van de strafzaken door een zogenaamde *plea of guilty* (voor de oorspronkelijke of een gereduceerde aanklacht) afgehandeld, wat wil zeggen dat de verdachte formeel zijn schuld erkent en afziet van een *full trial* waarbij de schuldvraag beantwoord dient te worden tijdens een procedure voor de strafrechtbank. Voor de verdachte bestaat daarbij op het niveau van het Openbaar Ministerie de mogelijkheid tot onderhandeling om de oorspronkelijke aanklacht gereduceerd te krijgen tot een minder ernstige aanklacht. Terwijl uit een empirisch onderzoek blijkt dat mannen het er binnen het *charge reduction*-proces beter van afbrengen dan vrouwen⁷⁹, wordt deze bevinding tegengesproken door verscheidene andere onderzoeken. Deze tonen aan dat (1) vrouwen beter in staat zijn een vermindering in ernst van de aanklacht te verkrijgen⁸⁰, ook wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in achtergrondfactoren⁸¹, (2) het geslacht helemaal geen invloed heeft op de *plea bargaining*-uitkomsten⁸², of (3) de minder gunstige uitkomsten voor vrouwen verklaard kunnen worden door een zwakkere verdediging en een geringere gelegenheid tot onderhandelen.⁸³ Ook werd gesteld dat deze tegenstrijdige resultaten hoofdzakelijk terug te voeren zijn op statistisch-methodologische verschillen tussen de verschil-

69. BERNSTEIN, I., KELLY, W. en DOYLE, P., 'Societal reaction to deviants: the case of criminal defendants', *American Sociological Review*, 1977, 743-755; ALBONETTI, C., *L.c.*, 623-644; DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *L.c.*, 152-175.

70. BERNSTEIN, I., KELLY, W. en DOYLE, P., *L.c.*, 743-755.

71. VAN ECKE, J., *L.c.*, 173-187.

72. ALBONETTI, C., *L.c.*, 623-644; DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *L.c.*, 152-175; VAN ECK, J., *L.c.*, 173-187.

73. ALBONETTI, C., *L.c.*, 623-654; DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *L.c.*, 152-175.

74. VAN ECK, *L.c.*, 173-187.

75. ALBONETTI, C., *L.c.*, 623-644; DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *L.c.*, 152-175.

76. ALBONETTI, C., *L.c.*, 623-644.

77. *Ibid.*, 623-644.

78. MOONEN, S. en POSTMA, G., 'Met inachtneming van het geslacht van de dader', *Proces*, 1992, 222-231; VAN KERKVOORDE, J., 'O.M.-optreden ten aanzien van de rijder onder invloed. Een onderzoek naar de hantering van een aantal afhandelingsmodaliteiten op parketniveau', *L.c.*, 29-43.

79. BERNSTEIN, I., KICK, E., LEUNG, J. en SCHULTZ, B., *L.c.*, 362-384.

80. ASHWORTH, G., DAVIS, R. en HARRIS, M., *L.c.*, 676-746.

81. JOHNSTON, J., KENNEDY, T. en SHUMAN, I., 'Gender differences in the sentencing of felony offenders', *Federal Probation*, 1987, 49-55.

82. BISHOP, D. en FRAZIER, C., 'The effects of gender on charge reduction', *The Sociological Quarterly*, 1984, 385-396; CURRAN, D., *L.c.*, 41-58.

83. FIGUEIRA-McDONOUGH, J., 'Gender differences in informal processing: a look at charge bargaining and sentence reduction in Washington D.C.', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1985, 101-133. Contra: GHALI, M. en CHESNEY-LIND, M., *L.c.*, 164-171.

lende onderzoeken, in het bijzonder op de operationalisering van de *charge reduction*-variabele.⁸⁴

De invloed van de sekse van de verdachte op de door openbare aanklagers *gevorderde straf* werd nauwelijks onderzocht. In verband met deze problematiek zijn slechts twee onderzoeken bekend, beide verricht in Nederland.⁸⁵ Niettegenstaande in dat land voor het Openbaar Ministerie richtlijnen werden ontwikkeld met het oog op een meer uniforme strafvordering, blijkt het strafvorderingsbeleid er o.m. met betrekking tot het misdrijf rijden onder invloed en ten aanzien van vrouwelijke verdachten toch te verschillen van dat ten aanzien van mannelijke verdachten. Wat de aard van de gevorderde straf betreft wordt vaker van de richtlijnen afgeweken ten gunste van vrouwen (striktere toepassing van de richtlijn om een geldboete te eisen, maar minder strikte toepassing van de richtlijn om een onvoorwaardelijke gevangenisstraf te eisen)⁸⁶, en ook de gevorderde hoogte (geldboete) resp. lengte (gevangenisstraf) van de straf blijkt gunstiger uit te vallen voor vrouwen.⁸⁷ Een gelijkaardig preferentieel patroon (voor wat de aard van de gevorderde straf betreft) werd ook vastgesteld bij het weigeren van een bloedproef⁸⁸ en (in termen van lengte van de gevorderde straf) ook in geval van drugsdelicten: voor vrouwelijke verdachten worden kortere voorwaardelijke en onvoorwaardelijke gevangenisstraffen geëist.⁸⁹ Een strengere behandeling van vrouwen werd anderzijds vastgesteld bij het delict steunfraude: voor vrouwelijke verdachten werden hogere onvoorwaardelijke geldboetes en langere onvoorwaardelijke gevangenisstraffen gevorderd.⁹⁰ Bij het delict winkeldiefstal zijn de resultaten eerder gemengd: de door de officieren van justitie geëiste onvoorwaardelijke geldboetes en voorwaardelijke gevangenisstraffen zijn wel lager resp. korter van duur voor vrouwelijke verdachten, maar de ten aanzien van hen gevorderde onvoorwaardelijke gevangenisstraffen zijn van iets langere duur.⁹¹

E. De beoordeling ten gronde

Ook de onderzoeken naar de veroordelingskansen van mannen en vrouwen laten tegengestelde resultaten zien. In sommige onderzoeken werd vastgesteld dat strafzaken met vrouwelijke verdachten minder vaak uitmondten in een formele veroordeling⁹², ook wanneer rekening werd gehouden met achtergrondverschillen tussen

84. BISHOP, D. en FRAZIER, C., *l.c.*, 385-396.

85. MOONEN, S. en POSTMA, G., *l.c.*, 222-231; VAN DER WERFF, C., 'Eis en vonnis bij rijden onder invloed - 1978: evaluatie van de richtlijnen van het Openbaar Ministerie d.d. 14 november 1977', *W.O.D.C.-rapport nr. 16*, 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, Ministerie van Justitie, 1981, 70 p.

86. VAN DER WERFF, C., *o.c.*

87. MOONEN, S. en POSTMA, G., *l.c.*, 222-231.

88. VAN DER WERFF, C., *o.c.*

89. MOONEN, S. en POSTMA, G., *l.c.*, 222-231.

90. *Ibid.*, 222-231.

91. *Ibid.*, 222-231.

92. ASHWORTH, G., DAVIS, R. en HARRIS, M., *l.c.*, 676-745; NAGEL, S. en WEITZMAN, L., *l.c.*, 171-198; MARSHALL, H. en PURDY, R., 'Hidden deviance and the labelling approach: the case for drinking and driving', *Social Problems*, 1972, 541-553; MORRIS, A., *o.c.*; MOULDS, E., *l.c.*, 277-299; SIMON, R., *o.c.*

beide geslachten.⁹³ Andere onderzoekers kwamen daarentegen tot de conclusie dat het geslacht van de verdachte geen enkele invloed heeft op de kans tot veroordeling.⁹⁴ In een ander onderzoek werd een relatie gevonden tussen type slachtoffer en afhandeling: in zaken met een individueel slachtoffer (hoofdzakelijk misdrijven tegen personen) worden mannen vaker veroordeeld, in zaken zonder duidelijk aanwijsbaar slachtoffer (seksuele misdrijven, alcohol- en drugmisdrijven, inbreuken op de wapenwetgeving) worden mannen minder vaak veroordeeld. In zaken met een collectief slachtoffer (bijna exclusief vermogensmisdrijven, zoals winkeldiefstal, gewone diefstal en vandalisme) tenslotte blijkt het geslacht van de verdachte totaal irrelevant te zijn.⁹⁵

F. De straftoemeting door de rechter

Wat de straftoemeting betreft blijkt zowel uit experimentele straftoemetingsonderzoeken als uit onderzoeken naar de reële straftoemetingspraxis van rechters wel een vrij consistent preferentiële behandeling van vrouwen. Deze laatste studies kunnen verder nog opgesplitst worden naargelang ze betrekking hebben op de aard, de lengte of de hoogte, en de ernst van de opgelegde straf, deze laatste gemeten aan de hand van een schaal waarin zowel de aard van de straf als de lengte of de hoogte ervan werden geïntegreerd.

Aard van de straf

Een preferentiële behandeling van vrouwen wordt op consistente wijze bevestigd in experimenteel straftoemetingsonderzoek. Wanneer aan rechters⁹⁶, studenten⁹⁷ of aan gewone burgers en gedetineerden⁹⁸ een aantal casussen worden voorgelegd en hen gevraagd wordt voor een welomschreven verdachte (man of vrouw) een concrete straf uit te spreken, dan blijkt dat de respondenten een gevangenisstraf minder gepast achten wanneer de verdachte een vrouw is.

De stelling van een preferentiële behandeling van vrouwen wordt ook vrij sterk ondersteund door empirisch onderzoek dat de reële vonnispraktijk van rechters

93. FARRELL, R. en SWIGERT, V., 'Legal disposition of inter-group and intra-group homicides', *The Sociological Quarterly*, 1978, 565-576; LINDQUIST, J., WHITE, O., TUTCHINGS, T. en CHAMBERS, C., 'Judicial processing of males and females charged with prostitution', *Journal of Criminal Justice*, 1989, 277-291; KRITZER, H. en UHLMAN, T., 'Sisterhood in the courtroom: sex of judge and defendant in criminal case disposition', *The Social Science Journal*, 1977, 77-88; SWIGERT, V. en FARRELL, R., *l.c.*, 16-32.

94. CHRICOS, T., JACKSON, P. en WALDO, G., 'Inequality in the imposition of a criminal label', *Social Problems*, 1972, 553-572; CURRAN, D., 'Judicial discretion and defendant's sex', *Criminology*, 1983, 41-58; DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *l.c.*, 152-175; GHALI, M. en CHESNEY-LIND, M., *l.c.*, 164-171; GRUHL, J., WELCH, S. en SPOHN, C., *l.c.*, 456-467.

95. JAMIESON, K. en BLOWERS, A., 'A structural examination of misdemeanor court disposition patterns', *Criminology*, 1993, 243-262.

96. KAPARDIS, A. en FARRINGTON, D., 'An experimental study of sentencing by magistrates', *Law and Human Behavior*, 1981, 107-121.

97. STEFFENSMEIER, D., 'The effects of judge's and defendant's sex on the sentencing of offenders', *l.c.*, 3-9; STEFFENSMEIER, D. en FAULKNER, G., *l.c.*, 939-945; STEFFENSMEIER, D. en KRAMER, J., *l.c.*, 289-304.

98. STEFFENSMEIER, D. en KRAMER, J., *l.c.*, 289-304.

analyseert. Ten aanzien van vrouwen wordt de doodstraf minder vaak uitgevoerd⁹⁹ en worden minder vaak gevangenisstraffen uitgesproken¹⁰⁰, ook wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in achtergrondkenmerken tussen mannen en vrouwen en gecorrigeerd voor de aard van de delicten.¹⁰¹ Wel blijkt dat de resultaten van het empirisch onderzoek sterk afhankelijk zijn van de wijze waarop de afhankelijke variabele wordt geoperationaliseerd: men vindt meer effect wanneer de straffen worden gedichotomiseerd in gevangenisstraf-niet gevangenisstraf.¹⁰²

Alhoewel uit het voorgaande blijkt dat de empirische ondersteuning voor de stelling van een preferentiële behandeling van vrouwen vrij groot te noemen is, komen andere onderzoekers soms tot andere conclusies, o.m. (niettegenstaande een over het algemeen preferentieel patroon) vaker gevangenisstraffen voor recidiverende, ongehuwde vrouwen die een ernstig delict¹⁰³ pleegden, misdrijven tegen personen¹⁰⁴ pleegden of kinderen te vondeling legden of ontvoerden (types van misdrijven die niet passen in het beeld van de vrouw als moeder).¹⁰⁵ Een mildere behandeling van vrouwen deed zich enkel voor wanneer de zaak werd berecht voor de lagere rechtbanken (*municipal courts*), niet voor de hogere rechtbanken (*superior courts*) waar mannen en vrouwen gelijk werden behandeld.¹⁰⁶

Uit andere onderzoeken blijkt dat het geslacht als zodanig geen invloed heeft, maar dat de mildere bejegening van vrouwelijke verdachten onder meer verklaard

99. BEDAU, H., 'Death sentences in New Jersey, 1907-1960', *Rutgers Law Review*, 1964, 1-64.

100. COUSINEAU, D., en VEEVERS, J., 'Incarceration as a response to crime: the utilization of Canadian prisons', *Canadian Journal of Criminology and Corrections*, 1972, 10-31; KEMPINEN, C., 'Changes in the sentencing of male and female defendants', *Prison Journal*, 1983, 3-11; MOULDS, E., *l.c.*, 277-299; NAGEL, S. en WEITZMAN, L., *l.c.*, 171-198; VAN DER HEIDEN, T., *l.c.*, 26-40.

101. Wat betreft witte boorden-criminaliteit: WHEELER, S., WEISBURD, D., en BODE, N., 'Sentencing the white-collar offender: rhetoric and reality', *American Sociological Review*, 1982, 641-659; first degree-murder: FOLEY, L. en POWELL, R., *l.c.*, 16-22; tijden onder invloed: VAN DER WERFF, C., *o.c.*; winkeldiefstal: VAN KERCKVOORDE, J., 'Straftoemeting bij winkeldiefstal', *Panopticon*, 1981, 335-349; meer algemeen: TJADEN, P. en TJADEN, C., *l.c.*, 73-88; FRAZIER, C. en BOCK, W., 'Effects of court officials on sentence severity: do judges make a difference?', *Criminology*, 1982, 257-272; GRUHL, J., WELCH, S. en SPOHN, C., *l.c.*, 456-467; SPOHN, C., WELCH, S. en GRUHL, J., 'Women defendants in court: the interaction between sex and race in convicting and sentencing', *Social Science Quarterly*, 1985, 178-185; JOHNSTON, J., KENNEDY, T. en SHUMAN, I., 'Gender differences in the sentencing of felony offenders', *Federal Probation*, 1987, 49-55; HOOD, R., *Race and sentencing: a study in the Crown Court*, A report for the Commission for Racial Equality, Centre for Criminological Research, University of Oxford, Oxford, Clarendon Press, 1992, 343 p.; MOXON, D., *Sentencing Practice in Crown Court*, Home Office Research Study nr. 13, London, HMSO, 1988; STEFFENSMEIER, D., KRAMER, J. en STREIFEL, C., 'Gender and imprisonment decisions', *Criminology*, 1993, 411-446; HEDDERMAN, C. en HOUGH, M., *o.c.*

102. STEFFENSMEIER, D., KRAMER, J. en STREIFEL, C., *l.c.*, 411-446.

103. TIMMERMAN, H. en BREEMBOEK, G., *l.c.*, 88-97.

104. BERNSTEIN, I., CARDASCIA, J. en ROSS, C., *l.c.*, 339-354.

105. WILBANKS, W., 'Are female felons treated more leniently by the criminal justice system?', *l.c.*, 517-230 (evenwel geen controle voor andere variabelen); ZINGRAFF, M. en THOMPSON, R., 'Differential sentencing of women and men in the U.S.A.', *International Journal of the Sociology of Law*, 1984, 401-413.

106. POPE, C., 'The influence of social and legal factors on sentencing dispositions: a preliminary analysis of offender-based transaction statistics', *Journal of Criminal Justice*, 1976, 203-221 [samenvatting van: -, Sentencing of California felony offenders, Washington D.S., Criminal Justice Research Centre, 1975, 30 p.]; GHALI en CHESNEY-LIND (*l.c.*, 164-171) constateerden dan weer net het omgekeerde: gelijkheid voor de district court, mildheid voor de circuit court.

kan worden door factoren zoals de ernst van de delicten (vrouwen plegen minder ernstige delicten) en de afwezigheid van gerechtelijke antecedenten¹⁰⁷, het feit dat vrouwen een grotere kans op invrijheidstelling vóór proces maken¹⁰⁸, de aard van de aanbevelingen van de probatie-assistenten (minder risico op advies tot gevangenisstraf voor vrouwen)¹⁰⁹, en het strafrechtelijk verleden van de mannelijke medeverdachte(n): gelijke straffen voor de mannen en de vrouwen in geval de mannelijke verdachte een strafrechtelijk verleden heeft of wanneer het strafrechtelijk verleden van de mannelijke partner zwaarder is.¹¹⁰

Strafmaat

Voor een preferentiële behandeling van vrouwen met betrekking tot *de strafmaat* bestaat veel minder empirische ondersteuning. Alhoewel vaak wordt voorgesteld dat vrouwen kortere gevangenisstraffen opgelegd krijgen¹¹¹ (zij het met uitzondering voor drugmisdrijven en vernieling¹¹²) is het niet duidelijk in welke mate deze bevindingen betrouwbaar zijn, gezien de onderzoekers niet controleren voor mogelijke interveniërende variabelen. Doen zij dit wel, dan blijken de resultaten bepaald te worden door de aard van de inbreuken¹¹³ en de aard van de straf.¹¹⁴

In Nederland stelde men vast dat aan vrouwen over het algemeen kortere voorwaardelijke gevangenisstraffen en lagere geldboetes werden opgelegd, uitgezonderd ten aanzien van recidiverende ongehuwde vrouwen die een zwaar delict pleegden: in dit geval kregen ze langere voorwaardelijke straffen.¹¹⁵ In een Amerikaans onderzoek vond men dan weer een ander patroon: ten aanzien van vrouwen werden er vooral minder lange gevangenisstraffen uitgesproken voor ernstige misdrijven terwijl voor de minder ernstige misdrijven even lange (uitschrijven van ongedekte cheques, verbergen van koopwaren) of zelfs langere gevangenisstraffen

107. GREEN, E., *o.c.*; Contra, de hogervermelde multivariate onderzoeken waarbij een preferentiële behandeling van vrouwen wordt vastgesteld.

108. KRUTTSCHNITT, C. en GREEN, D., *l.c.*, 541-551. Dit werd evenwel niet bevestigd in de onderzoeken van BERNSTEIN, I., CARDASCIA, J. en ROSS, C., *l.c.*, 339-354; FRAZIER, C. en BOCK, W., *l.c.*, 257-272; FRAZIER, C., BOCK, W. en HENRETTA, J., 'The role of probation officers in determining gender differences in sentencing severity', *Sociological Quarterly*, 1983, 305-318; HAGAN, J., NAGEL, I. en ALBONETTI, C., 'The differential sentencing of white-collar offenders in ten federal District Courts', *American Sociological Review*, 1980, 802-820; TIMMERMAN, H. en BREEMBROEK, G., *l.c.*, 88-97; TJADEN, P. en TJADEN, C., *l.c.*, 73-88; VAN KERCKVOORDE, J., 'Straftoemeting bij winkeldiefstal', *l.c.*, 335-349; WHEELER, S., WEISBURD, D. en BODE, N., *l.c.*, 641-659.

109. FRAZIER, C., BOCK, W. en HENRETTA, J., *l.c.*, 305-318.

110. FENSTER, C. en MANHONEY, A., 'The effect of prior record upon the sentencing of male-female co-defendants', *The Justice System Journal*, 1981, 262-271.

111. B.V. ASHWORTH, G., DAVIS, R. en HARRIS, M., *l.c.*, 676-746; COUSINEAU, D. en VEEVERS, J., *l.c.*, 10-31; HEDDERMAN, C. en HOUGH, M., *o.c.*, 1-4.

112. HEDDERMAN, C. en HOUGH, M., *o.c.*, 1-4.

113. TIMMERMAN, H. en BREEMBROEK, G., *l.c.*, 88-97; STEFFENSMEIER, D., KRAMER, J. en STREIFEL, C., *l.c.*, 411-446; ZINGRAFF, M. en THOMPSON, R., *l.c.*, 401-413.

114. JOHNSTON, J., KENNEDY, T., en SHUMAN, I., *l.c.*, 49-55; POPE, C., 'The influence of social and legal factors on sentencing dispositions: a preliminary analysis of offender-based transaction statistics', *l.c.*, 203-221; KRUTTSCHNITT, C., 'Sex and criminal court dispositions', *l.c.*, 213-232; LINDQUIST, J., WHITE, O., TUTCHINGS, T. en CHAMBERS, C., *l.c.*, 277-291; WHEELER, S., WEISBURD, D. en BODE, N., *l.c.*, 641-659; CREW, B., *l.c.*, 59-83.

115. TIMMERMAN, H. en BREEMBROEK, G., *l.c.*, 88-97.

(kinderverwaarlozing, aanranding) werden opgelegd.¹¹⁶ De verklaring voor deze laatste bevinding zoeken de auteurs in het feit dat minder ernstige misdrijven op routinematige wijze worden afgehandeld, terwijl bij ernstiger misdrijven meer aandacht wordt besteed aan alle aspecten van de zaak, waaronder dan ook persoonlijke kenmerken van de verdachte zoals het geslacht.

Een preferentiële behandeling van vrouwen hangt bovendien af van de geanalyseerde strafsoort, hoewel ook hier de bevindingen tegenstrijdig zijn: een clementere behandeling bij de keuze uit zwaardere straffen (maar niet uit de lichtere)¹¹⁷, terwijl ander onderzoek een omgekeerd patroon vaststelt.¹¹⁸

Ernst van de straf

Ook de onderzoeken waar de ernst van de straf¹¹⁹ werd gemeten aan de hand van een schaal, laten vrij gemengde resultaten zien: in bepaalde onderzoeken een preferentiële behandeling van vrouwen¹²⁰, in andere geen differentiatie tussen mannen en vrouwen¹²¹, en in een derde groep een gemengd patroon, met variaties naar gerechtelijk district en de persoon van de strafrechter.¹²²

G. Strafvuitvoering

Uit de literatuur over de strafuitvoering blijkt dat er ook in deze fase sprake is van een differentiële behandeling van mannen en vrouwen. Meer feministische literatuur maakt zelfs gewag van negatieve discriminatie van vrouwelijke gedetineerden. Een aantal thema's die centraal staan bij de studie van vrouwen in de gevangenis¹²³ zijn onder meer de negatieve gevolgen verbonden aan hun proportionele ondervertegenwoordiging in de gevangenispopulatie, de specifieke karakteristieken van het vrouwenregime, en de al dan niet verschillende beleving van de vrijheidsberoving. Dit laatste aspect is echter niet relevant binnen het bereik van dit artikel, aangezien de focus hier gericht is op de 'externe' reactie op vrouwencriminaliteit en niet op een meer persoonlijke beleving van de betrokkene.

116. ZINGRAFF, M. en THOMPSON, R., *l.c.*, 401-413.

117. POPE, C., 'The influence of social and legal factors on sentencing dispositions: a preliminary analysis of offender-based transaction statistics', *l.c.*, 203-221.

118. JOHNSTON, J., KENNEDY, T. en SHUMAN, I., *l.c.*, 49-55.

119. De ernst van de straf werd gemeten aan de hand van een schaal waarbij zowel de strafsoort als strafmaat gecombineerd werden.

120. BAAB, G. en FURGESON, W., *l.c.*, 471-503; CURRAN, D., *l.c.*, 41-58; KRUTTSCHNITT, C., 'Sex and criminal court dispositions', *l.c.*, 213-232.

121. ALBONETTI, C., 'An integration of theories to explain judicial discretion', *Social Problems*, 1991, 247-266; FARRINGTON, D. en MORRIS, A., 'Sex, sentencing and reconviction', *British Journal of Criminology*, 1983, 229-248; WILBANKS, W., 'The female homicide offender in Dade County, Florida', *l.c.*, 9-14.

122. HAGAN, J., NAGEL, I. en ALBONETTI, C., *l.c.*, 802-820; CROYLE, J., 'Measuring and explaining disparities in felony sentences: courtroom work group factors and race, sex, and socioeconomic influences on sentence severity', *Political Behavior*, 1983, 135-153.

123. Zie HEIDENSOHN, F., 'Gender and crime', *l.c.*, 997-1039.

Vrouwen vertegenwoordigen slechts een klein aandeel in de totale gevangenisbevolking. De verhouding mannen tot vrouwen is gemiddeld 30:1.¹²⁴ In Groot-Brittannië ligt het proportioneel aandeel van vrouwen uit etnische minderheden hoger dan bij de mannen. De meeste zijn van Afrikaanse of Afro-Caraïbische oorsprong, velen veroordeeld voor drughandel. In dit land zijn er een elftal gevangenis- en vrouwenverblijven. Ze zijn verspreid over het land, hetgeen met zich meebrengt dat familieleden vaak lange afstanden moeten afleggen en het aantal bezoeken slinkt. Dit kan de zorgen van de vrouwen over hun familieproblemen versterken.¹²⁵ Het WOOLF-rapport¹²⁶ heeft de ontwikkeling van gevangenis- en vrouwenverblijven binnen de gemeenschap ('community prisons') aanbevolen om deze situatie te verhelpen, maar dit is een doel dat nog ver weg ligt.

Wat het regime in vrouwengevangenis- en vrouwenverblijven betreft stelde Elisabeth FRY in de negentiende eeuw dat mannelijke en vrouwelijke gevangenen strikt gescheiden moesten worden en dat een verschillende behandeling noodzakelijk was.¹²⁷ Vrouwengevangenis- en vrouwenverblijven werden ontwikkeld naar het model van de instellingen voor mannen, en menig auteur heeft reeds geopperd dat dit de vrouwen niet steeds ten goede is gekomen. Onderzoekers stelden zeer recent vast dat nog steeds een vorm van patriarchale controle aanwezig was in de vrouwengevangenis- en vrouwenverblijven. De regimes zijn gebaseerd op vooroordelen omtrent de rol en functie van de vrouw in de maatschappij en hun gedrag en noden in de gevangenis. Delinquente vrouwen worden typisch aangezien als volwassenen die gefaald hebben in het opnemen van hun verantwoordelijkheden. In de regimes wordt nadruk gelegd op het aanleren van traditionele taken zoals het besturen van een huishouden en kinderverzorging. Er is een relatief gemis aan scholing in opleidingen met een realistisch toekomstperspectief op de arbeidsmarkt, waar deze wel bestaan voor de mannen. De afhankelijkheid van de welvaartstaat wordt voor de vrouwen dus weer versterkt.¹²⁸ Kenmerkend voor de vrouwengevangenis- en vrouwenverblijven is ook de nadruk die op de esthetische aspecten van de omgeving wordt gelegd¹²⁹ en het feit dat men vrouwen van alle leeftijden bij elkaar plaatst. Dit zou een stabiliserend effect hebben.¹³⁰

PLAYER tenslotte bekritiseert het feit dat de 'White Paper "Custody Care and Justice"'¹³¹, die volgde op het WOOLF rapport, niet voorziet in een specifieke organisatorische strategie en structurele aanpassingen voor vrouwen binnen de gevangenis. Dit is strijdig met het beleid van gelijke kansen dat de gevangenisorganisatie

124. HEIDENSOHN, F., 'Gender and crime', *l.c.*, 997-1039; Zie voor Belgische cijfers: BEYENS, K., SACKEN, S. en ELJAERTS, C., *Batstende muren. Overbevolkte gevangenis- en vrouwenverblijven: omvang, oorzaken en mogelijke oplossingen*, Antwerpen, Kluwer, 1993, 46-47.

125. *Ibid.*, 997-1039.

126. WOOLF Report, *Prison Disturbances April 1990: Report of an Inquiry by the Rt Hon. Lord Justice Woolf (parts I and II) and His honour Judge Stephen Tumin (part II)*, London, HMSO, 1991.

127. MORRIS, A., *o.c.*; ZEDNER, L., *Women, crime and custody in Victorian England*, Oxford, Oxford University Press, 1991.

128. GENDERS, E. en PLAYER, E., 'Women in prison: the treatment, the control and the experience', in CARLEN, P. en WORRAL, A. (ed.), *Gender, Crime and Justice*, Milton Keynes, Open University Press, 1987, 161-175.

129. Ze mogen bijvoorbeeld hun eigen kleding dragen en worden bij de voornaam genoemd.

130. EMMINS, C., *A guide to the Criminal Justice Act 1982*, London, Financial Training Publications, 1982.

131. HOME OFFICE, *Custody Care and Justice: the way ahead for the prison service in England and Wales*, London, HMSO, 1991.

tie voorop stelt. Zij stelt een diepgaande hervorming voor met een programma dat zich niet baseert op een schema ontworpen voor mannen, doch een prototype vormt dat aan de vereisten van een vrouwengevangenis tegemoet komt.

H. Voorlopige conclusies

Op grond van bovenstaande bevindingen uit ons literatuuroverzicht menen we als voorlopige conclusie te mogen stellen dat er duidelijke aanwijzingen zijn dat vrouwen vaak preferentiëler behandeld worden dan mannen, zij het dat deze tendens niet steeds op consistente wijze zichtbaar is. Vrouwen blijken vooral coulanter bejegend te worden dan mannen wanneer moet beslist worden over invrijheidstelling-vóór-proces, en bij de strafkeuze (vooral wat de aard van de op te leggen straf betreft). Aangezien op deze niveaus een mildere bejegening van vrouwen wordt vastgesteld die niet verklaard kan worden door verschillen tussen mannen en vrouwen in misdrijf-intrinsieke achtergrondkenmerken, blijft de vraag of vermeende ridderlijkheid vanwege mannen hiervoor enige verklaring kan bieden.

Als kritische kanttekening dient hier evenwel vermeld te worden dat het zuiver weergeven van kwantitatieve onderzoeksresultaten een belangrijke nuancering veronachtzaamt, meer bepaald een invalshoek die vooral door de feministische criminologen is benadrukt. Want ook al lijken de gegevens vaak te wijzen op een zachtere aanpak van vrouwen binnen het strafrechtssysteem, meer bepaald in de fase van de straftoemeting, het blijkt toch moeilijk om in zwart/wit-termen te spreken. Het gaat niet zozeer om een hardere of zachtere aanpak, doch over een ander-soortige benadering waarbij bepaalde variabelen of karakteristieken wel een rol spelen bij (of voor) vrouwen, maar niet bij mannen. Er is dus eerder sprake van een 'kwalitatief' dan van een 'kwantitatief' verschil. Deze nuancering sluit een discriminatie niet uit. Een op het eerste gezicht positieve situatie voor vrouwelijke delinquenten in dit stadium van het strafproces kan een meer fundamentele ongelijkheid verhullen. Het spreekt vanzelf dat dit tot discussie geleid heeft tussen de feministische onderzoekers. Inderdaad, welke houding is uiteindelijk wenselijk? Bovendien, kan men in het geval van pathologisering van een situatie wel spreken van een mildere benadering?

2.2.2. *Hoe oordelen vrouwen binnen de strafrechtsbedeling?*

Dat de ridderlijkheidshypothese niet sterk ondersteund wordt door empirisch onderzoek en slechts een geringe waarde heeft als verklaring voor enige waargenomen preferentiële behandeling van vrouwen, kan ook worden aangetoond aan de hand van een aantal onderzoeken waarin werd nagegaan hoe vrouwelijke magistraten en probatie-assistenten mannelijke en vrouwelijke verdachten beoordelen. Zoals reeds werd betoogd kan de ridderlijke attitude zoals ze door POLLAK werd omschreven, per definitie slechts een exclusief mannelijk kenmerk zijn. Wanneer men poneert dat de preferentiële behandeling van vrouwen voortspuit uit ridderlijkheid, dan moet logischerwijze ook verondersteld worden dat enige vorm van preferentiële behandeling van vrouwelijke delinquenten afwezig zal zijn wanneer de beslissende magistraat een vrouw is. Uit de vrij schaarse literatuur met betrekking tot deze problematiek kunnen we concluderen dat de chivalry-hypothese hier evenmin volledig bevestigd wordt. Enig verschil in behandeling tussen mannelijke

en vrouwelijke verdachten blijkt immers niet af te hangen van het geslacht van de openbare aanklager, probatie-assistent, (proefpersoon)-rechter of *parole-officer*.¹³² Deze bevinding dient nochtans ook enigszins genuanceerd te worden, gezien uit een aantal onderzoeken toch blijkt dat mannelijke gerechtelijke beoordelaars milder reageren ten aanzien van vrouwelijke rechtssubjecten dan vrouwelijke vertegenwoordigers van de strafrechtspleging.¹³³

Deze bevindingen vragen om meer uitleg. Vrouwen blijken traditioneel uitgesloten van beroepen met een hoge economische of politieke status, hetgeen ook de juridische beroepen omvat.¹³⁴ Wanneer vrouwen toch werkzaam zijn binnen de strafrechtsbedeling, dan bekleeden zij voornamelijk posities met uitvoerende administratieve taken. Binnen de categorie van rechters of hogere politie-ambtenaren bijvoorbeeld is het aantal vrouwen schaars. Volgens studies hebben vrouwen binnen het strafrechtsbedelingssysteem te kampen met een vooroordeel dat ze incompetent zijn en dit voornamelijk omdat ze statistisch gezien zo weinig voorkomen binnen deze sector.¹³⁵ Ze worden uitgesloten en getest. Uit onderzoek¹³⁶ blijkt dat vrouwelijke magistraten hun empathische gevoelens voor vrouwelijke verdachten moeten onderdrukken (een empathie gebaseerd op het delen van gemeenschappelijke maatschappelijke ervaringen) omdat ze anders hun professionele geloofwaardigheid zouden verliezen. Hun autoriteit is voor een groot deel afhankelijk van een vorm van ontkenning van hun vrouw-zijn, binnen een door mannen gedomineerde wereld. De consensus waarnaar gestreefd wordt is er één bepaald door mannelijke waarden.

Op grond van bovenstaande bevindingen leiden we twee conclusies af:

(i) ridderlijkheid kan niet dé verklaring bieden voor een (eventueel waargenomen) preferentiële behandeling van vrouwen: vrouwelijke verdachten worden immers ook door vrouwelijke vertegenwoordigers van de strafrechtspleging milder behandeld dan mannelijke verdachten;

(ii) wellicht geldt ridderlijkheid slechts als een bijkomende en minder belangrijke factor of is er helemaal geen sprake van een dergelijke houding, en vertonen vrouwen binnen de rechtspleging een soort van compensatiegedrag in een door mannen gedomineerd strafrechtssysteem: soms zijn de mannelijke rechters namelijk iets milder ten aanzien van vrouwelijke verdachten dan de vrouwelijke rechters.

132. EREZ, E., 'Dangerous men, evil women: gender and parole decision-making', *Justice Quarterly*, 1992, 105-126; -, 'Gender, rehabilitation, and probation decisions', *Criminology*, 1989, 307-327; FRAZIER, C., BOCK, W. en HENRETTA, J., *l.c.*, 305-318; KRITZER, H. en UHLMAN, T., *l.c.*, 77-88; KRUTTSCHNITT, C., 'Legal outcomes and legal agents. Adding another dimension to the sex-sentencing controversy', *Law and Human Behavior*, 1985, 287-203; MOONEN, S. en POSTMA, G., *l.c.*, 221-231; STEFFENSMEIER, D., 'The effects of changes of judge's and defendant's sex on the sentencing of offenders', *l.c.*, 3-9; STEFFENSMEIER, D. en KRAMER, J., *l.c.*, 289-304.

133. EREZ, E., 'Gender, rehabilitation, and probation decisions', *l.c.*, 307-327; FARRINGTON, D. en MORRIS, A., *l.c.*, 229-248; STEFFENSMEIER, D. en KRAMER, J., *l.c.*, 289-307.

134. SACHS, A. en WILSON, J., *Sexism and the law: a study of male beliefs and judicial bias*, Oxford, Martin Robertson, 1978.

135. HODGSON en PRYOR, vermeld in Nex Society, 25 april 1985, zie MORRIS, A., *o.c.*

136. WORRAL, A., 'Sisters in law? Women defendants and Women Magistrates', in *Gender, Crime and Justice*, CARLEN, P. en WORRAL, A., (ed.) Milton Keynes, Open University, 1984, 108-124.

2.3. DE WAARDE VAN ANDERE VERKLARINGSMODELLEN VOOR EEN MILDERE BEJEGENING VAN VROUWEN

In verband met de vraag naar de waarde van de verschillende alternatieve modellen die doorheen de tijd werden ontwikkeld ter verklaring van enige waargenomen preferentiële behandeling van vrouwen kunnen we op basis van de resultaten uit het empirisch onderzoek o.m. reeds duidelijk stellen dat de empirische ondersteuning voor de sociale controle-benadering zoals die vooral door KRUTTSCHNITT en haar medewerkers theoretisch uitgewerkt en empirisch getoetst werd, vrij beperkt is. Vooreerst dienen we erop te wijzen dat uit een aantal onderzoeken die zich specifiek hebben gericht op de vraag naar de factoren die de straffoemeting ten aanzien van vrouwen beïnvloeden wel duidelijk naar voren komt dat de sociale posities die vrouwen binnen onze maatschappij innemen van invloed zijn op de straffen die ten aanzien van hen worden opgelegd.¹³⁷ Vrouwen die traditioneel aan hen toegekende posities bekleden en die zich *gepast* gedragen (d.w.z. op een ten aanzien van hen als gepast gedefinieerde wijze) krijgen minder zware straffen opgelegd. Meer bepaald worden ten aanzien van vrouwen die instaan voor het gezin en voor hun levensonderhoud afhankelijk zijn van een buitenshuis werkende man¹³⁸ en vrouwen van wie de goede naam ook in het extralegale leven ongeschonden is gebleven¹³⁹, lichtere straffen uitgesproken dan ten aanzien van vrouwen die deze sekserolstereotiepen schenden.

Men kan de redenering ook omdraaien. Wanneer het misdrijf gepleegd door vrouwen sterker afwijkt van 'gepast' vrouwelijk gedrag, worden ze door de rechtbanken strenger beoordeeld.¹⁴⁰

Verschillende onderzoekers¹⁴¹ melden bovendien dat de onrust over de abnormale positie van deviante vrouwen leidt tot een overdreven geestdrift om te 'behandelen', tot het aanvragen van voorlopige hechtenis voor psycho-sociale rapporten en tot meer gemedicaliseerde interventies.¹⁴²

137. KRUTTSCHNITT, C., 'Respectable women and the law', *L.c.*, 221-234; KRUTTSCHNITT, C., 'Women, crime and dependency. An application of the theory of law', *L.c.*, 495-513.

138. KRUTTSCHNITT, C., 'Women, crime and dependency. An application of the theory of law', *L.c.*, 495-513.

139. KRUTTSCHNITT, C., 'Respectable women and the law', *L.c.*, 221-234.

140. EDWARD, S., *Women on trial*, Manchester, Manchester University Press, 1984.

141. Zie ook HEIDENSOHN, F., 'Women and the penal system', in *Women and Crime*, MORRIS, A. en GELSTHORPE, L. (ed.), Cambridge, Cambridge University Institute of Criminology, 1981. HEIDENSOHN en NAGEL spreken in deze context ook van 'dubbele bestraffing' van vrouwelijke delinquenten: enerzijds voor het overtreden van een strafrechtelijke norm, anderzijds voor het overschrijden van een sociale norm. HEIDENSOHN, F., 'Women and the penal system', *L.c.*; NAGEL, I., 'Sex differences in the processes of criminal defendants', in *Women and crime*, MORRIS, A. en GELSTHORPE, L. (ed.), Cambridge, Institute of Criminology, 1981.

142. Zulke benaderingen worden bijvoorbeeld ook duidelijk in het zwaarder aanpakken van kleinere seksuele misdrijven bij meisjes dan bij jongens. SARRI beschrijft de hogere kans die meisjes maken om via statusdelicten of vergrijpen die de 'moraliteit' in gevaar brengen, in het systeem van de jeugdbescherming terecht te komen (SARRI, R., 'Gender Issues in Juvenile Justice', *Crime and Delinquency*, 1983, 381-397; zie ook TEILMANN, K. en LANDRY, P., 'Gender bias in juvenile justice', *Journal of Research in Crime and delinquency*, 1981, 47). Zie hierover ook: POELS, V., VETTENBURG, N. en WALGRAVE, L., 'Meisjes in de Belgische gerechtelijke jeugdbescherming. Een onderzoek van de statistieken van 1974 tot 1987', *Panopticon*, 1994, 56-70.

Hoewel op grond van bovenvermelde onderzoeken van KRUTTSCHNITT kan worden afgeleid dat de graad van informele sociale controle van invloed is op de straf-toemeting ten aanzien van de groep van vrouwelijke verdachten en verschillen in de behandeling tussen vrouwen onderling kan verklaren, hebben enkele latere onderzoeken¹⁴³ evenwel aangetoond dat de graad van informele sociale controle, en bepaalde daarmee verbonden *gender related statuses* de verschillen in behandeling tussen mannen en vrouwen niet helemaal kunnen verklaren. Naast de vaststelling dat de preferentiële behandeling van vrouwen niet of slechts gedeeltelijk verklaard kan worden door het feit dat meer vrouwen dan mannen aan informele sociale controle onderworpen zijn, wordt ook geconstateerd dat de graad van informele sociale controle geen verschillend effect heeft voor mannen en vrouwen, m.a.w. geen geslachtsspecifiek concept is. Sociale controleargumenten blijken wel een rol te spelen met betrekking tot de verschillen in de behandeling van mannen en vrouwen onderling (*among men and women*), maar niet met betrekking tot verschillen in behandeling tussen mannen en vrouwen (*between men and women*).

Onderzoek toonde verder aan dat niet zozeer de sociale controle, dan wel een reeks andere factoren een differentiërende rol speelde in de bejegening van mannen en vrouwen. Onder meer bepaalde stereotypen en verwachtingen over de psychologie van de vrouw (vooral rond haar vermeende niet-gevaarlijkheid).

Dat vrouwelijke verdachten als minder *gevaarlijk* worden gepercipieerd dan mannelijke verdachten, en dat deze gevaarlijkheid de interventie van de strafrechtsbedeling mee bepaalt wordt door het onderzoek direct en indirect bevestigd. Op het niveau van de probatie werd bijvoorbeeld vastgesteld dat de aanbevelingen met betrekking tot de straf door probatie-assistenten de grootste invloed hebben op de uiteindelijke strafbepaling door de rechter, en dat probatie-assistenten minder vaak een gevangenisstraf aanbevelen voor vrouwelijke verdachten. Probatietherapen verbinden de criminaliteit van vrouwen immers vaker met stress, moeilijkheden in de vroeger kinderjaren, daaruit resulterende psychologische moeilijkheden, en depressie.¹⁴⁴ In dit licht worden gevangenisstraffen dan ook niet beschouwd als de meest aangepaste straffen en gevangenisstraffen dan ook niet als de meest adequate setting voor de behandeling van daders met emotionele en familiale problemen.¹⁴⁵ Vrouwen die gewelddadige delicten begaan hebben kunnen op meer medegevoel en een geïndividualiseerde benadering rekenen. Deze vrouwen worden frequent aangezien als hulpeloze slachtoffers van omstandigheden en in sociale rapporten en pleidooien voor verzachtende omstandigheden worden hun misdrijven als het ware gepathologiseerd.¹⁴⁶ Opsluiting in de gevangenis vindt men daarentegen wel gepast voor mannelijke daders omdat hun misdrijven als gevaarlijker worden beschouwd en omdat het feit dat ze nooit voor een vaste job en een vaste woonplaats zorgden een uiting vormt van hun onverantwoordelijk ge-

Er zijn ook aanwijzingen dat de maatregelen voor meisjes dieper ingrijpen in hun levenssituatie dan bij jongens (CASBURN, M., *Girls will be girls*, London, WRRRC, 1979; zie ook CAWSON, P., *Young offenders in care*, London, DHSS Social Research branch, 1981; WEBB, D., 'More on gender and justice: girl offenders on supervision', *Sociology*, 1984, 367).

143. KRUTTSCHNITT, C. en GREEN, D., *l.c.*, 541-551; KRUTTSCHNITT, C. en MCCARTHY, D., *l.c.*, 151-175.

144. GELSTHORPE, L., 'Social inquiry reports: race and gender considerations', Home Office Research and Planning Unit Research Bulletin, 1992, 17-22.

145. FRAZIER, C., BOCK, W. en HENRETTA, J., *l.c.*, 305-318.

146. ALLEN, H., *Justice unbalanced*, Milton Keynes, Open University Press, 1987.

drag. De beweegredenen voor een aanbeveling tot gevangenisstraf voor mannelijke daders lijken dan ook gebaseerd te zijn op een idee van zogenaamde 'retributive justice': probatie-assistenten beschouwen mannelijke criminaliteit als gevaarlijker dan deze van vrouwen en zij menen dat mannen eerder een bestraffing verdienen.¹⁴⁷ Bovendien blijkt verder ook nog dat, wanneer door probatie-assistenten een gevangenisstraf wordt aanbevolen, rechters zulke aanbeveling eerder afwijzen wanneer de verdachte een vrouw is.¹⁴⁸

Dat de vermeende gevaarlijkheid een belangrijke rol speelt kan indirect ook afgeleid worden uit de vaststelling dat de empirische ondersteuning voor de *evil women*-hypothese zeer zwak is, zeker wanneer zij gehanteerd wordt in haar oorspronkelijke formulering. Uit het hierboven geschetste literatuuroverzicht komt zeer duidelijk tot uiting dat vrouwen niet voor elk crimineel gedrag en binnen elke fase van de strafrechtspleging strenger aangepakt worden dan mannen. Ook wanneer wordt uitgegaan van de meer genuanceerde definitie van de *evil women*-hypothese, nl. dat vrouwen in gelijkaardige omstandigheden enkel strenger worden behandeld dan mannen wanneer ze 'mannelijke' misdrijven plegen of 'mannelijk' (agressief, vijandig) gedrag vertonen, blijft de empirische ondersteuning vrij zwak. Niettegenstaande enkele onderzoeksresultaten de *evil women-hypothese*¹⁴⁹ bevestigen, wijzen kwantitatief gezien meer studies in de andere richting: (1) vrouwen worden voor de zwaardere misdrijven (*felonies*; moord, dodingen) of voor als 'mannelijk' omschreven misdrijven gelijk¹⁵⁰ of zelfs juist milder behandeld¹⁵¹; en (2) vrouwen worden bij de minder ernstige misdrijven of bij traditioneel als 'vrouwelijk' omschreven misdrijven milder, zij het veel minder uitgesproken¹⁵², gelijk¹⁵³ of juist strenger¹⁵⁴ bejegend dan mannen. We stelden ook vast dat het gedrag van de verdachte geen geslachtsspecifieke determinante is bij de besluitvorming op het politieke niveau.¹⁵⁵

Op grond van deze en nog andere onderzoeksbevindingen stellen we eerder een strafrechtspraktijk vast die gebaseerd is op elementen uit een ruimer in te vullen roltheoretisch concept. Zo zijn er bijvoorbeeld aanwijzingen te vinden dat vrouwen strenger worden aangepakt dan mannen wanneer zij misdrijven plegen die niet passen binnen het heersende beeld over de vrouwelijke (moeder)rol binnen de

147. FRAZIER, C., BOCK, W. en HENRETTA, J., *l.c.*, 305-318.

148. FRAZIER, C. en BOCK, W., *l.c.*, 257-272.

149. BERNSTEIN, I., CARDASCIA, J. en ROSS, C., *l.c.*, 339-354; DeFLEUR, L., *l.c.*, 88-103.

150. JUDSON, C., PANDELL, J., OWENS, J., McINTOSH, J. en MATSCHULLAT, D., 'A study of the Californian penalty jury in first-degree murder cases', *Stanford Law Review*, 1969, 1297-1497; WILBANKS, W., 'The female homicide offender in Dade County, Florida', *l.c.*, 9-14.

151. FARRELL, R. en SWIGERT, V., *l.c.*, 565-576; HOCHSTEDLER STEURY, E. en FRANK, N., *l.c.*, 417-432; JONGMAN, R., en VEENDRICK, L., *l.c.*, 99-111; SWIGERT, V. en FARRELL, R., *l.c.*, 16-32; ZINGRAFF, M. en THOMPSON, R., *l.c.*, 401-413.

152. TJADEN, P. en TJADEN, C., *l.c.*, 73-88.

153. JONGMAN, R. en VEENDRICK, L., *l.c.*, 99-111; ZINGRAFF, M. en THOMPSON, R., *l.c.*, 401-413; HOCHSTEDLER STEURY, E. en FRANK, N., *l.c.*, 417-432; JAMIESON, K. en BLOWERS, A., *l.c.*, 243-262.

154. MOONEN, S. en POSTMA, G., *l.c.*, 222-231; VISHER, C., *l.c.*, 5-28.

155. MOYER, I., *l.c.*, 235-246; VISHER, C., *l.c.*, 5-28.

samenleving¹⁵⁶, of wanneer zij op basis van verscheidene kenmerken uit hun rol vallen (een strafrechtelijk verleden, een ernstig misdrijf én ongetrouwd).¹⁵⁷

Ook voor de stelling dat de rol die de vrouw in de Westerse maatschappij bekleedt, namelijk deze van huisvrouw en moeder met een affectief-verzorgende en opvoedende taak, een belangrijke rol speelt, wordt vrij sterke empirische ondersteuning gevonden. De rol van huisvrouw en moederfiguur wordt sterker gevaloriseerd, en de detinerings van een vrouw wordt geassocieerd met zeer hoge sociale en familiale kosten, hoger dan de (economische) kosten die de detentie van een man met zich meebrengt (*practicality; familial paternalism*). Zo wordt in twee kwantitatieve onderzoeken aangetoond dat het strafrechtsbedelingsapparaat gestuurd wordt door een logica van '*familial paternalism*', gebaseerd op sociale controle- en sociale kostenargumenten.¹⁵⁸

Meer concreet kunnen uit DALY's onderzoeken in grote lijnen volgende conclusies worden afgeleid:

(1) Mannen en vrouwen worden op verschillende wijze behandeld op basis van hun banden tot en hun verantwoordelijkheden voor anderen. Zowel mannen als vrouwen met familiale bindingen lopen op het vlak van de invrijheidsstelling-vóór-proces en de straftoemeting minder kans streng behandeld te worden dan anderen. Het milderend effect van het dragen van verantwoordelijkheden binnen het gezin is bovendien sterker voor vrouwen dan voor mannen, hetgeen het oorspronkelijke geslachtseffect, met name de preferentiële behandeling van vrouwen, helpt verklaren.

(2) Voor mannen blijkt het hebben van personen ten laste, eerder dan het al of niet getrouwd-zijn, dé sleutelfactor te zijn bij de rechterlijke besluitvorming. Voor vrouwen daarentegen is de situatie meer gemengd: met betrekking tot de beslissing tot invrijheidstelling vóór proces is de factor getrouwd-zijn crucialer dan het hebben van personen ten laste, terwijl het juist deze laatste factor is die belangrijker is bij de straftoemettingsbeslissing.

(3) Mannen en vrouwen die geen familiale bindingen hebben worden even streng behandeld voor hun gebrek aan familiale verantwoordelijkheden. Er kan bijgevolg niet worden aangetoond dat vrouwen die geen verantwoordelijkheden voor het gezin dragen strenger zouden worden behandeld dan mannen in een gelijkaardige situatie.

(4) De grotere mildheid ten aanzien van vrouwen met familiale verantwoordelijkheden spruit voort uit de hedendaagse verdeling van het beroeps- en het gezinsleven naargelang het geslacht, in het bijzonder uit het feit dat het vaker vrouwen zijn die de (affectieve) zorg dragen voor anderen (*care*), terwijl deze vorm van verantwoordelijkheid binnen het gezin sterker gevaloriseerd wordt dan de economische steun. Wanneer mannen zulke 'zorgverstreckende' verantwoordelijkheid dragen, zouden ook zij hiervan kunnen profiteren.

156. Supra: WILBANKS, W., 'Are female treated more leniently by the criminal justice system?', *l.c.*, 517-530; ZINGRAFF, M. en THOMPSON, R., *l.c.*, 401-413.

157. Supra: TIMMERMAN, H. en BREEMBROEK, G., *l.c.*, 88-97.

158. DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *l.c.*, 152-175; -, 'Rethinking judicial paternalism: gender, work-family relations, and sentencing', *l.c.*, 9-36.

(5) Een grotere mildheid ten aanzien van verdachten met familiale verantwoordelijkheden wordt niet alleen vastgesteld met betrekking tot de vrijheidsberoving, vermits de praktijk van een *familial paternalism* zich ook stelt wanneer een keuze dient te worden gemaakt tussen niet-vrijheidsberovende straffen. Wellicht worden ook niet-vrijheidsberovende straffen gezien als ontwrichtend voor het gezin, geldboetes omwille van de zware financiële implicaties, probatie-toezicht omwille van het zeer intensieve karakter ervan (met als gevolg minder tijd voor de kinderen).

(6) De verzachtende effecten van het hebben van familiale banden zijn sterker voor zwarte vrouwen dan voor blanke vrouwen.

(7) Omgekeerd is het milderend effect van het hebben van familiale banden minder duidelijk voor zwarte mannelijke verdachten dan voor blanke mannelijke verdachten.

(8) Het feit dat het strafverzachtend effect van het hebben van banden sterker was voor zwarte vrouwen dan voor blanke vrouwen, en, omgekeerd, sterker was voor blanke mannen dan voor zwarte mannen, maakt dan ook dat de *leniency return* voor familiale banden het grootst is voor zwarte verdachten.

Dat verschillen tussen mannen en vrouwen met betrekking tot hun familiale gebondenheid en hun gezinstaken een mogelijke verklaring kunnen bieden voor een verschillende behandeling van mannen en vrouwen binnen de strafrechtspleging kunnen we verder o.m. ook afleiden uit een aantal andere onderzoeken waaruit blijkt dat bepaalde (gezins)factoren een sterkere impact hebben op de behandeling van vrouwen dan op deze van mannen, o.m. het gehuwd zijn¹⁵⁹ en hebben van jonge kinderen¹⁶⁰, en uit onderzoeken naar de verschillende aspecten van het probatie- en *parole*-werk waar het besluitvormingsproces zeer sterk gebaseerd lijkt te zijn op sekserol-verwachtingen.¹⁶¹ Specifiek voor wat de voorlopige invrijheidstelling betreft, blijkt ook uit ander onderzoek dat voor vrouwen de familiestructuur een rol speelt. Indien deze familiestructuur de 'normale kenmerken' van een gezin vertoont, dan hebben ze meer kans om op borgtocht te worden vrijgelaten. Een echtgenoot en kinderen worden aanzien als tekenen van een stabiel leven en men beschouwt hen als een instrument van sociale controle. De kans op vrijlating slinkt echter zienderogen indien de vrouw kinderen heeft zonder samen te wonen met een partner of wanneer de kinderen geplaatst zijn.¹⁶²

DALY's *family-based justice*-model moet evenwel enigszins genuanceerd worden. Een strafmilderend effect treedt niet op voor alle categorieën vrouwen met familiale verantwoordelijkheden in een even sterke mate.¹⁶³ Ook bevestigden andere onderzoeken dat de impact van diverse gezinsfactoren zeer zwak en bovendien

159. BERNSTEIN, I., CARDASCIA, J. en ROSS, C., *l.c.*, 339-354; FARRINGTON, D. en MORRIS, A., *l.c.*, 229-248.

160. KRUTTSCHNITT, C., 'Sex and criminal court dispositions', *l.c.*, 213-232; STEFFENSMEIER, D., KRAMER, J. en STREIFEL, C., *l.c.*, 411-446.

161. EREZ, E., 'Gender, rehabilitation, and probation decisions', *l.c.*, 307-327; -, 'Dangerous men, evil women: gender and parole decision-making', *l.c.*, 105-126.

162. EATON, M., 'Mitigating Circumstances: Familiar Rhetoric', *International Journal of Sociology of Law*, 1983, 385.

163. DALY, K., 'Discrimination in the criminal courts: family, gender, and the problem of equal treatment', *l.c.*, 152-175; -, 'Rethinking judicial paternalism: gender, work-family relations, and sentencing', *l.c.*, 9-36.

niet significant is.¹⁶⁴ Nog andere elementen die in de justitiële besluitvorming een rol kunnen spelen, en die een clementere houding ten aanzien van vrouwen zouden kunnen verklaren, zijn verschillen in uiterlijke verschijning¹⁶⁵, houding en gedrag van vrouwelijke verdachten tijdens de terechtzitting¹⁶⁶, de geringere gevangenis-capaciteit voor vrouwen¹⁶⁷, en de diepgewortelde geremdheid om meisjes fysieke pijn toe te brengen, zoals werd geconstateerd in psychologische studies.¹⁶⁸

III. Globale conclusies bij het literatuuroverzicht

Niettegenstaande in het empirischonderzoek aanvankelijk slechts weinig aandacht werd besteed aan de sekse als een mogelijkerwijze discriminerende factor bij de besluitvorming in strafzaken, lijkt op dit vlak vooral sedert de feministische golf eind jaren '60 – begin jaren '70 enige onderzoekstraditie te zijn opgebouwd. Toch blijft de relatie tussen de factor sekse en de besluitvorming in strafzaken tot op heden verre van duidelijk. Op basis van bivariate analyses wordt vastgesteld dat vrouwen milder behandeld worden dan mannen, vooral op het vlak van de invrijheidsstelling vóór proces en de straftoemeting. Bovendien werden hiervoor doorheen de tijd verschillende verklaringen aangevoerd.

Ondanks de vaak tegenstrijdige onderzoeksresultaten en tengevolge daarvan ook een gebrekkig inzicht in de factoren die een eventuele mildere behandeling van vrouwen zouden kunnen verklaren, menen we op basis van het literatuuroverzicht toch enkele belangrijke conclusies te kunnen formuleren.

(1) Ridderlijkheid (als exclusief mannelijk kenmerk) kan niet zoals POLLAK (1950) veronderstelde dé allesomvattende verklaring bieden voor een (eventueel waargenomen) preferentiële behandeling van vrouwen. Een dergelijk preferentiële behandeling van vrouwen (louter op grond van hun geslacht) is niet op consistente wijze zichtbaar binnen de diverse fasen van de strafrechtsbedeling. Vrij vaak moet de mildere behandeling van vrouwen immers worden toegeschreven aan het feit dat mannen en vrouwen van elkaar verschillen met betrekking tot een aantal misdrijf-intrinsieke en persoonlijke factoren (aard en ernst van het misdrijf, de aanwezigheid van gerechtelijke antecedenten, de rol bij de totstandkoming van ernstige misdrijven, de aanwezigheid van verzachtende omstandigheden). Bovendien blijkt een eventueel coulanter optreden ten aanzien van vrouwelijke verdachten niet afhankelijk te zijn van het geslacht van de strafrechtelijke beoordelaar. Wellicht geldt de ridderlijke houding slechts als een bijkomende en veel minder belangrijke factor of is er helemaal geen sprake van een dergelijke attitude binnen de strafrechtspleging.

164. BICLE, G. en PETERSON, R., 'The impact of gender-based family roles on criminal sentencing', *Social Problems*, 1991, 372-394; STEFFENSMEIER, D. en FAULKNER, G., *l.c.*, 939-945; WHEELER, S., WEISBURD, D. en BODE, N., *l.c.*, 641-659.

165. RUTENFRANS, C., *Criminaliteit en sexe*, Arnhem, Gouda Quint BV, 1989, 350 p.

166. *Ibid.*

167. TIMMERMAN, H. en BREEMBROEK, G., *l.c.*, 88-97; WHEELER, S., WEISBURD, D. en BODE, N., *l.c.*, 641-659.

168. KRITZER, H. en UHLMAN, T., *l.c.*, 77-88.

(2) Niettegenstaande de vaststelling dat een mildere behandeling van vrouwen soms kan worden verklaard vanuit legale factoren, kunnen deze factoren niet meer dan een gedeeltelijke verklaring bieden voor de waargenomen sekse-verschillen. Ook in gevallen van gelijke ernst van het delict en strafrechtelijke antecedenten, blijft vrij frequent een patroon van een preferentiële behandeling van vrouwen zichtbaar. Vooral op het vlak van de invrijheidstelling vóór proces en de straftoemeting, meer bepaald wanneer beslist dient te worden een verdachte of veroordeelde al of niet naar de gevangenis te verwijzen, kan een sekse-effect zichtbaar blijven.

(3) In de literatuur vinden we sterke aanwijzingen – die evenwel niet steeds bevestigd worden – dat een (aanvankelijk waargenomen) mildere behandeling van vrouwen, kan medeverklaard worden vanuit stereotiepen en verwachtingen over de persoonlijkheid van de vrouw als minder gevaarlijk en over de specifieke rol die de vrouw binnen de westerse samenleving bekleedt (huisvrouw en moeder; onderhoud van het gezin).

(4) We kunnen hier nog aan toevoegen dat ook nog een aantal andere factoren die in de literatuur minder frequent aan bod komen, een rol kunnen spelen in de behandeling van vrouwen op het vlak van de invrijheidsstelling vóór proces en de straftoemeting: verschillen in uiterlijke verschijning, houding en gedrag van vrouwelijke verdachten tijdens de terechtzitting, de geringere gevangenis capaciteit voor vrouwen, de diepgewortelde geremdheid om meisjes fysieke pijn toe te brengen.

(5) Voor de antithese van de ridderlijkheidshypothese, nl. de *evil women*-hypothese, wordt nog veel minder empirische ondersteuning gevonden, zeker wanneer zij gehanteerd wordt in haar oorspronkelijke formulering. Ook wanneer wordt uitgegaan van de meer genuanceerde versie, blijft de empirische ondersteuning vrij zwak.

In België werd in het kwantitatief empirisch onderzoek nauwelijks aandacht besteed aan de invloed van de factor sekse op de besluitvorming in strafzaken. Voorzover bekend werd de sekse van de verdachte als een van de mogelijke determinerende variabelen enkel in een aantal door VAN KERCKVOORDE¹⁶⁹ verrichte analyses opgenomen. Uit zijn onderzoek blijkt o.m. dat de factor geslacht bij de delicten winkeldiefstal en rijden onder invloed slechts weinig invloed had op de vervolgingsbeslissing van het Openbaar Ministerie. Ook op het vlak van de straftoemeting had het geslacht van de beklagde weinig belang. Vrouwen werden wel systematisch op een mildere wijze bejegend dan mannen.¹⁷⁰

Echt diepgaand werd de impact van de sekse van de verdachte op de besluitvorming in strafzaken tot op heden evenwel nog niet onderzocht in de Belgische context. Zoals uit het literatuuroverzicht naar voor komt, kan een mildere behandeling van vrouwen, zoals die door VAN KERCKVOORDE bij de straftoemeting werd vast-

169. VAN KERCKVOORDE, J., *o.c.*, 402 p; -, 'Het Openbaar Ministerie en de vervolgingsbeslissing bij winkeldiefstal. Een onderzoek naar de afhandeling van de ten parkette geregistreerde winkeldiefstalen', *L.c.*, 225-237; -, 'O.M.-optreden ten aanzien van de rijder onder invloed. Een onderzoek naar de hantering van een aantal afhandelingsmodaliteiten op parketniveau', *L.c.*, 29-43; -, 'Straftoemeting bij winkeldiefstal', *L.c.*, 335-349.

170. VAN KERCKVOORDE, J., 'Straftoemeting bij winkeldiefstal', *L.c.*, 335-349.

gesteld¹⁷¹, door verschillende factoren verklaard worden. De relatie tussen sekse en straftoemeting blijkt veel complexer te zijn dan op het eerste gezicht verwacht zou worden en blijft o.i. tot op de dag van vandaag, ondanks een groeiende aandacht voor dit onderzoeksdomein, toch nog vrij onduidelijk.

Vanuit de bevindingen uit ons literatuuronderzoek menen we te mogen stellen dat voor de Belgische context via gedetailleerd dossieronderzoek en multivariate analyse volgende vragen beantwoord dienen te worden:

(1) Geldt een (eventuele) mildere behandeling van vrouwen voor alle onderzochte misdrijven of slechts voor een aantal specifieke misdrijven (toetsing van de *evil women*-hypothese)?

(2) In welke mate blijft eenzelfde patroon van behandeling zichtbaar doorheen de tijd (toetsing van de emancipatie-hypothese)?

(3) Beoordelen vrouwelijke magistraten vrouwelijke verdachten op dezelfde wijze als hun mannelijke collega's (toetsing van *chivalry*-hypothese)?

(4) Welke factoren zijn geslachtsspecifiek, d.w.z. spelen voor mannen en vrouwen verschillende criteria mee in de strafrechtelijke besluitvorming?

(5) Biedt de op grond van het geslacht gebaseerde arbeidsverdeling binnen onze maatschappij en, daaraan gekoppeld, de sterkere valorisatie van de aan vrouwen toebedeelde gezinsverantwoordelijkheid enige verklaring voor een eventueel waargenomen mildere behandeling van vrouwelijke verdachten (toetsing van de hypothese van het *family-based justice*-model)?

(6) In welke mate kan vastgesteld worden dat het besluitvormingsproces ten aanzien van mannen en vrouwen varieert naargelang het ras of de ethnische afkomst van de verdachte?

171. *Ibid.*, 335-349.